Karnaval ve Yamyam

Jean Baudrillard

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Oğuz Adanır 1975'te Paris I Panthéon-Sorbonne Üniversitesi Sanat ve Arkeoloji Enstitüsü'nden (Sinema-TV) lisans diplomasını aldı. Ertesi yıl aynı kurumda yüksek lisansını, 1979'da da doktorasını tamamladı. 1994'te profesör olan Oğuz Adanır o tarihten bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir. Sinema-TV yazarlığı, simülasyon, sinema-TV'de yaratıcılık ve semiyoloji konularında dersler vermektedir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *İşitsel ve Görsel Anlam Üretimi*, *Sinemada Anlam ve Anlatım*, *Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış* (3 cilt), *Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, *Kapitalizm Öncesi Evrensel Kültür/Zihniyetten Günümüze "Osmanlı ve Ötekiler"*. Çok sayıdaki çeviri eserlerinden bazıları ise şunlardır: *Sinemada Anlam Üstüne Denemeler* (Christian Metz), *Sinema Estetiği ve Psikolojisi* (Jean Mitry), *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu* (Jean Baudrillard), *Üretimin Aynası* (Jean Baudrillard), *Foucault'yu Unutmak* (Jean Baudrillard), *Simülakrlar ve Simülasyon* (Jean Baudrillard), *Çaresiz Stratejiler* (Jean Baudrillard), *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (Jean Baudrillard), *Ahlak Eğitimi* (Emile Durkheim), *Anahtar Sözcükler* (Jean Baudrillard), *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği* (Jean Baudrillard), *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı* (Lucien Levy-Bruhl), *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler* (Lucien Levy-Bruhl), *Amerika* (Jean Baudrillard).

KARNAVAL VE YAMYAM

JEAN BAUDRILLARD

Çeviren: Oğuz Adanır

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Jean Baudrillard
Carnaval et cannibale

Karnaval ve Yamyam

BÜTEK Boğaziçi Eğitim Turizm Teknopark Uyglama ve Dan. Hiz. San. Tic. A.Ş.
Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampüs, 7. Lojman, 3. Kat, P.K. 34342, Bebek-Beşiktaş/İstanbul
Telefon: 0212 359 46 30

Yönetim Yeri:
Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
Boğaziçi Üniversitesi Uçaksavar Kampüsü
Garanti Kültür Merkezi, Arka Giriş
Etiler/İstanbul

bupress@buvak.org.tr, bupress@boun.edu.tr
www.bupress.org, www.bupress.net
Telefon ve faks: (90) 212 257 87 27
Sertifika No: 10821

Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri aracılığıyla alınmıştır.

Genel Yayın Yönetmeni: Murat Gülsoy
Kapak Tasarımı: Kerem Yeğin
Baskı: G.M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
100 Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi, 1. Cadde, No: 88
Bağcılar/İstanbul
Telefon: (0212) 629 00 24
Sertifika No: 12358

Birinci Basım: Mayıs 2012

Boğaziçi University Library Cataloging in Publication Data
Baudrillard, Jean.
Karnaval ve Yamyam / Jean Baudrillard; çeviren Oğuz Adanır
64 p. ; 21 cm.

ISBN 978-605-4238-79-8

1. Culture—Philosophy. 2. Civilization, Western.
3. Hegemony. I. Adanır, Oğuz

B2430.B33973 C37

KARNAVAL VE YAMYAM YA DA KÜRESEL REKABET OYUNU

Marx'ın önce özgün bir gerçekliğe sahip olan sonra da bu gerçekliğin bir tür komik taklidine benzeyen o ünlü tarih formülünden yola çıkabiliriz. Bu yönteme başvurarak modernleşmeyi önce Batı Avrupa'nın yaşadığı özgün bir serüven olarak görebilir sonra da dünyanın dört bir yanına ihraç edilmiş bu Batıya özgü dini, teknolojik, ekonomik ve politik değerlerin küresel düzeyde tekrarlanarak muazzam boyutlara varan komik bir taklidinden söz edebiliriz. Bir "karnavala" dönüştürülen bu sürecin Hıristiyanlaştırma, kolonizasyon, dekolonizasyon ve küreselleşme gibi tarihsel evrelerden geçtiğini artık bilmeyen yok. Teknolojik ve askeri olanların yanı sıra kültürel ve ideolojik modellere de dünya boyutlarında boyun eğilmiş olunmasına ve etkilenilmesine, herkesin bu modellerin cazibesine kapılmış olmasına karşın, bu sürecin dünyayı etkileyen gücün birer karnaval düzeni/kendi komik taklidine indirgediği toplumlar tarafından bizzat yavaş yavaş tahrip edildiği, yutulup "yenildiği" ve olağanüstü bir tersine çevrilme sürecinden geçirildiğini nedense herkes görememektedir. Bu sessiz sedasız bir şekilde gerçekleştirilen yamyamlık eyleminin tipik bir örneği ya da ilk örneğinin XVI. yüzyılda yerlilerin hiç direnmeden Hıristiyanlığa geçişini kutlamak üzere Portekiz'den özel olarak gelen başrahiplerin aşırı boyutlara varan

bir Hıristiyanlık aşkıyla yanıp tutuşan o yerliler tarafından kızartılıp yenmeleri (konukseverliğin en uç örneği olarak yamyamlık) ile ilgili olarak Brezilya'da gerçekleştirilen şaşaalı dinî Recife tören(ler)i olduğunu söyleyebiliriz. Hıristiyanlar tarafından düzenlenen bu maskaralığın ilk kurbanları olan yerliler işi neredeyse kendiliğinden denilebilecek bir şekilde kendi ruhlarını ele geçirenlerin bedenlerini yutmaya kadar götürmüşlerdir.

Ahlaki değerlerimiz (insan hakları, demokrasi), ekonomik akılcılık, gelişme, performans ve gösteri ilkelerimizin küresel boyutlara varan ihracı sonucunda karşımıza az önce sözünü ettiğimiz karnaval ve yamyamlık özellikleri taşıyan ikili bir biçimin çıktığı görülmektedir. Herkes bu değerlerden az ya da çok etkilenmiş görünmekle birlikte, neredeyse bir din haline dönüştürülmüş bu evrensel söylevi dünya halkları tam olarak kavrayamamış ve her şeyi birbirine karıştırmışlardır. "Az gelişmiş" olarak nitelendirilen bu toplumlar modernleşmenin misyonerleri açısından modernleşmeye zorlama konusunda en uygun alanlar olmakla kalmamış, üstüne üstlük sömürülmüş ve ezilmişler; başka bir deyişle gülünç hale getirilerek Beyazlara ait düzenin birer karikatürüne dönüştürülmüşlerdir. Tıpkı eskiden fuarlarda kendisine amiral kostümü giydirilerek gösterilen maymunlar gibi.

Ancak bu halklar kendilerine bir maymun gibi davranan Beyazları taklit etmeyi sürdürmektedir. Böyle davranarak kendilerini gülünç hale düşüren efendilerini şu ya da bu şekilde çok daha gülünç bir hale düşürdükleri söylenebilir. Dışbükey bir

aynadan yansıyan deforme edilmiş görüntü gibi bu halklar beyazlara özgü düzenin gülünç bir yansımasına benzeyerek onları tuzağa düşürmektedir. Siyahi işçilerin akşamları ormanda bir araya gelip, trans haline geçerek taklit ettikleri ve kendilerine yaptıkları büyüden kurtulmaya çalıştıkları işveren, general, otobüs şoförü gibi Batılı efendileri gösteren Jean Rouch'un *Les Maitres-Fous* başlıklı (belgesel) filmi bu durumu harika bir şekilde yansıtmaktadır. Bu bir politik eylem değil kutsal nitelikler taşıyan bir *acting-out*'tur [eyleme dökmedir]; başka bir deyişle bu insanlar kendilerini ezenleri onların davranışlarını taklit ederek açıkça ve ağır bir şekilde eleştirmekte, suçlamaktadır.

Oysa asıl sorulması gereken soru işveren, polis, general gibi beyaz "kökenli" insanların bizzat kendilerinin birer maskara, kendi kendilerinin birer karikatürüne benzeyip benzemedikleridir. Çünkü onlara bakıldığında görülen şeyin kendi yüz hatları mı yoksa bir maske mi olduğu kolay kolay anlaşılamamaktadır. Böylelikle beyazların karnavalın bir parçası haline geldikleri, dolayısıyla değerlerini, alışkanlıklarını vs. tüm dünyaya ihraç etmeden çok önce yamyamlaşmış oldukları söylenebilir. Sahip olduğu araç bolluğu karşısında ne yapacağını bilemez hale gelerek büyük bir törensel gösteriye dönüşen kültürün kendi kendini tatmin etmesinden; başka bir deyişle güncel görünümü sahip olunan her şeyin kitlesel bir şekilde tüketilmesine benzeyen, kendi kendini yutup, yok eden bir kültürden söz etmek gerekmektedir. Bu gülünç görünüme W. Benjamin'in, insanlık akla gelebilecek en kötü yabancılaşma biçimini estetik ve gösteriyi andıran bir

haz alma biçimine dönüştürdü sözleriyle başka bir boyut kattığı görülmektedir.

Böylesine büyük bir "show" aracılığıyla Batının müzelerinde, yarattığı moda ve sanat alanlarında yalnızca tüm diğer kültürlerin bıraktıklarını değil, aynı zamanda kendi geçmişini de kendi üstüne uydurup, yakıştırmaya çalıştığı söylenebilir. Bu tarihsel süreçte sanatın kendine düşen rolü kusursuz bir şekilde oynadığı söylenebilir. "İlkel" sanatın en güzel örneklerini kendi hesabına geçiren Picasso'nun çalışmalarının bugün uluslararası bir estetik anlayış çerçevesinde Afrikalı sanatçılar tarafından kopyalandıkları görülmektedir.

Bütün dünya halklarının beyazların göstergelerini ve kendilerine ait olmayan teknolojileri kendi üstlerine uydurma girişimlerinin güncel bir parodiyi andırması, bir alay konusu haline gelmesinin nedeni beyazların artık alay edilesi bir konumda bulunmaları ve *bizim* bunu görebilecek/anlayabilecek bir durumda bulunmamamızdır. Evrensel değerlerin küresel bir boyuta taşınması, bunların ne kadar yanıltıcı kavramlar olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Tarihsel anlamda modernleşme ilk kez Batıda gerçekleşmiş olabilir, ama biz bu sürecin tüm sonuçlarına tanık olduktan sonra ona yön değiştirtip gülünç hale getirdik. Oysa modernleşme mantığı bizim bu değerleri bütün dünyaya dayatmamızı, beyazların *fatum*'unun [yazgısının] Kabil'in torunları tarafından da paylaşılması gerektiğini ve hiç kimsenin bu türdeşleştirilme/benzeşme, kandırılma sürecinden kaçamamasını arzulamaktaydı.

Beyazlara benzemeye çalışan siyahların aslında

siyahlaşan beyazlardan başka bir şeye benzemedikleri söylenebilir. Başlangıçtan itibaren beyazların kendilerine olan güveni onları yanılgıya sürüklemiştir. Bu da bize birçok ırktan oluşan modern uygarlığın tüm ırksal, cinsel, kültürel özgünlüklere kendi kendilerinin bir parodisine dönüştürecek kadar yanıltıcı bir görünüm kazandıran bir evrenden ibaret olduğunu göstermektedir.

Bu durum öylesine inanılmaz boyutlara ulaşmıştır ki, neredeyse tüm insanlığın kolonizasyon ve dekolonizasyon süreçleri aracılığıyla kendi kendisiyle alay ettiğine ve devasa bir simülasyon evreni içinde birbirine öykünme yöntemiyle oluşturulan şiddet aracılığıyla kendi kendini yok ettiği söylenebilir. Bu evrende hem yerli hem de Batılı kültürler tükenip gitmektedir. Burada Batı kültürünün bir zafer kazandığından söz edilemez, zira uzun süre önce sahip olduğu ruhu yitirmiştir (Hélé Béji). Bu kültürün kendisi bir tür karnavala dönüşmenin yanı sıra büyük paralar harcayarak tüm kültürlere özgü sahte nesnelerin yer aldığı dünya çapında bir müze kurmuştur.

İsterseniz Borges'in, yenilenlerin aynanın ön tarafına geçerek kendi yansımalarıyla baş başa kaldıkları ve kendilerini mağlup ederek aynanın arka tarafında kalanların imgelerini yansıtmaya mahkum oldukları "Aynalar halkı" adlı o insanı düşünmeye iten anıştırıcı öyküsü üzerinde biraz duralım. Borges burada aynanın ön tarafına geçen insanların zaman içinde aynadaki yansımalarına giderek daha az benzediklerini ve bir gün yeniden aynanın arka tarafına geçerek imparatorluğun egemenliğine bir son vereceklerini düşünmektedir. Bu dünya

çapındaki meydan okumanın ne anlama geldiğini gerçekten anlamaya çalıştığımızdaysa köleleştirilen toplumların –tüm köleleşmişliklerine karşın– efendilerine giderek daha az benzemek ve özgürlüklerine kavuşmaya çalışmak yerine, onlara giderek daha çok benzeme gayreti içinde oldukları, model olarak aldıkları toplumların gülünç birer taklidine benzedikleri, yani giderek daha bir köleleşmeye çalıştıkları görülmektedir ki, bunun da bir başka intikam alma biçimi yani kendisinden kaçabilmenin olanaksız göründüğü bir strateji olduğu söylenebilir. Bu stratejinin bir zafer kazandığını söyleyebilmek de olanaksızdır, çünkü hem köleler hem de efendileri yok edebilecek niteliklere sahiptir.

Siyahlar tarafından benimsenmiş hali bir karnavalı andıran beyaz kültürün siyah kültüre bir son verdiği söylenebilir. Diğer yanda yamyamlık özellikleri taşıyan siyah kültür beyazların uygarlığını yutup, yok etmektedir. Burada bir karnaval ve yamyamlık mücadelesinden söz edilebilir. Denetlenmesi olanaksız bir muazzam antropolojik süreç tüm insanlığı bu maskaralığın içine çekmiştir.

Evrensel değerler işte böyle bir paradoksa yol açmaktadırlar. Siyah toplumlarda yaşanan tüm toplumsal olaylar, bütün o iktidar ve karşı-iktidar karikatürleri, o "tarihsel" tutarlılığıyla neredeyse özgün bir olay olduğu söylenebilecek Batılı burjuvazinin bıraktığı olumsuz sonuçlara benzemektedir. Sonuç olarak modern Batı kültürü özgün bir görünüme sahip olduğu coğrafyanın dışına çıkmasaydı daha iyi olurdu. Ama böyle bir şey yapabilmesi mümkün değildi, çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmasını engelleyemezdi, çünkü bir yandan içinde kendi kendini yadsımasını sağlayacak tüm unsurları barındırırken, diğer yandan evrensel boyutlara varan bir kabul görecekti. Bu muazzam gel-git olayı hızlandırılmış bir evrensel dekompozisyonu andırmaktadır. Küreselleşme, komik bir tarihsel sonucu andıran bu dekompozisyon sürecinin gerçekleştiği sahneden başka bir şey değildir.

*
* *

Schwarzenegger usulü bir maskaralık her türlü iktidarın yapısal boyutu ve politik düzenin işleyiş biçimini gözümüzde canlandırmamızı kolaylaştırmaktadır. Bunu bir demokrasi karikatürü örneği olarak ele alıp, çözümleyebiliriz. Bu kaba saba bir demokrasi parodisi olup, maskesi düşürüldüğünde, insan bunun akılcı bir iktidar uygulaması olduğu gibi bir hisse kapılabilmektedir. Oysa iktidarın da bu kaba saba simülasyondan başka bir şeye benzemediği ve toplumu temsil etmekten çok ona karşı bir meydan okuma biçimi olarak görüldüğü takdirde Bush'la Schwarzenegger arasında bir fark olmadığı kabul edilebilir. Hatta daha da ileri gidilerek her ikisinin de rollerinin hakkını fazlasıyla verdikleri ve *"the right men in the right place"* oldukları söylenebilir. Burada sözü edilmeye çalışılan şey her toplum layık olduğu yöneticilere sahiptir türünden bir şey değil, küresel gücün sahip olduğu mevcut görüntüdür. ABD'nin güncel politik yapısı dünya boyutlarına varan egemenliklerinin kusursuz bir karşılığı olarak nitelendirilebilir; başka bir deyişle Bush ABD'yi nasıl yönetiyorsa, ABD de dünyayı aynı şekilde yönetmektedir. Bu yüzden kesinlikle

başka bir alternatif düşünmeye gerek yoktur. Hatta küresel bir gücün dünyaya egemen olma biçimi insanlığın tüm diğer türlere egemen olma biçimine benzetilebilir.

İktidar denilen şey bu paradokstan kurtulamamaktadır. Bizim de 1968 Mayısını anımsatacak bir iktidar illüzyonundan tamamıyla kurtulmamız gerekmektedir. Çünkü bu Aydınlanma döneminden kalma bir iktidar anlayışı olup iktidarın bir düş gücü ya da zekâya sahip olması gerektiği inancındadır (bu bağlamda "Düş gücünün iktidarı!", "Arzularınızın gerçekleştiğini düşünün!", "Özgürce zevk alın" gibi 1968'e özgü naif ütopyaların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir, zira sistemde görülen gelişmeler bütün bu ütopyaların "hiçbir engelle karşılaşmadan" gerçekleşmesini sağladığı gibi onlara bir de hipergerçeklik kazandırmıştır).

Her şey iktidarın nasıl algılandığıyla ilgilidir. Eğer iktidar zekâ gerektiren bir şeyse, bu durumda aptallığın nasıl olup da iktidarda kalabildiği ve neredeyse hiç yerinden edilemediği sorusunun yanıtlanması gerekir (bununla birlikte iktidarı nadiren ele geçirebilmiş olan tarihi zekâ örneklerinin de çoğunlukla kısa bir süre sonra aptallaşmış oldukları söylenebilir). Bu daha çok aptallığın iktidarın belli başlı özelliklerden biri olduğunun kanıtı hatta sahip olunması gereken işlevsel bir ayrıcalık olarak görülebilir. İktidarın sahip olması gereken bu işlevin bize belki de en eski atalardan miras kaldığı ve aptallık da dahil olmak üzere toplumsal düzene özgü lanetli pay sorumluluğunun üstlenilmesini sağladığı kabul edilecek olursa; bu durumda ilkel

toplumlardaki "iktidar kuklalarına" kadar geri giderek neden kafası en az çalışanların, düş gücünden yoksun oldukları söylenebilecek olanların iktidarda en uzun süreyle kalabildiklerini açıklamak da kolaylaşmaktadır.

Böylelikle halkların neden aralarından en zararsız olarak gördükleri, yönetimi başkalarıyla paylaşacak türden bir yurttaşa vekalet vererek ona boyun eğdikleri de belki anlaşılmış olacaktır. İçlerindeki kötülük meleği insanları sanki kendilerinden daha aptal birini iktidara getirmeye zorlar gibidir. İnsanlar bir yandan kendilerine tepeden inme bir şekilde dayatılan bir sorumluluktan her zaman kuşku duyup, ne olur ne olmaz endişesiyle kaçmaya çalışırken; diğer yandan da iktidara getirdikleri insanların yaptıkları aptallık ve yolsuzluk gösterisine tanık olup gizlice bunun keyfini çıkartmak istemektedirler. En iyi yöneticiyi seçme konusunda Aydınlanma çağına özgü demokratik illüzyonlar insanüstü bir çaba harcanmasını gerektirdiğinden; bugün özellikle de çalkantılı dönemlerde bunun tam tersi yapılmakta ve yurttaşlar kitleler halinde kendilerinden düşünmelerini istemeyenlere oy vermektedir. Bu olayın yaşamın bir başka alanında karşılaştığımız sanat dünyasının kurduğu komploya benzediği söylenebilir; başka bir deyişle politika dünyasında da sessiz sedasız bir tür suç ortaklığı yapılmaktadır. Bambaşka bir açıdan Bush'un kendine düşen bütün rolleri çok iyi bir şekilde oynadığı söylenebilir. Bir yandan Bin Ladin, Bay Bush gibi aptal birine ihtiyacı olduğunu ve onun yeniden seçilmesini istediğini söylerken; diğer yandan Amerikalıların büyük bir çoğunluğu Beyaz Saray'da

kendi tutuculuklarının bir teminatı gibi gördükleri aptal ve sıradan birinin oturmasını istemektedirler. Çünkü Beyaz Saray'da oturan kişi ne kadar aptal olursa bu kendilerini ondan daha zeki biri olarak hissetmelerini sağlayacaktır.

Bu "aptallık" ve kalıtımsal özellikler gerektiren iktidar adlı görev sanal bir şeye benzediğinden her türlü unsuru yutup kendi çıkarına uygun hale getirebilmektedir. İktidar sayısız miktarda zeki zerreciklerden oluşan bir şeye benzese bile bu onun karmakarışık, anlaşılmaz yapısında bir değişikliğe yol açmayacaktır. İktidar sahip olduğu hücreleri sürekli değiştirdiği halde kendisi hep aynı biçimi koruyabilen bir şeye benzemektedir. Böylelikle Amerikan ulusunun sahip olduğu her molekülün, kendisine taze kan enjekte edilen biri gibi, dışarıdan getirildiği söylenebilir. Amerika bir yandan Amerika olmayı sürdürürken bir yandan da siyahlaşmış, Hintlileşmiş, İspanyollaşmış, Portorikolulaşmıştır. Herkesin düşsel anlamda Amerikalılaştığı bir ülkede hiç kimsenin "gerçekten oranın yerlisi" olmadığı söylenebilir. Her şeyin temeline inmeyi seven bu ülkenin artık bir temelden yoksun olduğu söylenebilir (acaba hiç böyle bir temel var olmuş mudur, çünkü "Amerika'yı Kuranlar" Amerikalı değil başka yerlerden gelen insanlardı.) Amerika öylesine yobazlaştı ki, sonunda çok ırklı ve çok kültürlü bir ülkeye dönüştü. Amerika öylesine emperyalist bir ülkeye dönüştü ki, sonunda kölelerin torunları tarafından yönetilmeye başlandı. Bu işler böyle. Bu bir paradoksa benzemekle birlikte, düş gücünün iktidara gelemeyeceğini apaçık bir şekilde göstermektedir.

Asıl ortadan kaldırılması gereken şey iktidarın

kendisi olup, bu iş yalnızca başkalarının boyunduruğundan kurtulmak amacıyla değil (çünkü bu düşünce tüm geleneksel mücadelelerin özünü oluşturmaktadır), aynı zamanda ve aynı şiddetle başkalarını egemenlik altına almayı reddetme şeklinde olmalıdır. Zira egemenlik altına alma düşüncesi bu ikisini birden kapsamaktadır, eğer egemen olmayı yadsıma düşüncesi en az boyun eğme arzusu kadar güçlü olabilseydi, bu durumda devrim çok uzun yüzyıllar önce rafa kaldırılmış bir düşünce olurdu. Bu açıklamalar zekânın neden asla iktidara gelmediğini, gelemeyeceğini açıkça göstermektedir, çünkü zekâ demek bu ikili yadsıma düşüncesini benimsemek demektir. Canetti: "Dünyada *hiçbir güce sahip olmayan* birkaç kişi bulunabileceğine inansaydım, o zaman umut etmeyi sürdürebilirdim" demektedir.

*
* *

Arnold Schwarzenegger'in California eyalet valiliğine seçilmesiyle birlikte tam bir maskaralık dönemine girdik ve politika bir yıldızlar ve hayranlar oyununa dönüştü. Bu temsil sistemini yok etme yolunda atılmış muazzam bir adımdır. Güncel politikanın bu süreçten kaçabilmesi olanaksızdır. Gösteriden medet umanlar gösteri malzemesine dönüşerek yok olup giderler. Bu politikacılar kadar "yurttaşlar" için de geçerli bir düşüncedir. Bu iletişim araçlarına özgü içkin bir adalet anlayışıdır. İmgelerin sizi iktidara taşımasını mı istiyorsunuz? O zaman imgelerin sizi yok etmelerine boyun eğmek durumunda kalacağınızı bilmeniz gerekir. İmge karnavalı demek, insanın imgeler aracılığıyla kendi kendisini yutup, yok

etmesi demektir.

Bununla birlikte Schwarzenegger'in seçilmesinin hemen Amerika'daki politik törelerde bir düzeysizleşmeye yol açacağı söylenemez. Bu maskaralığın çok büyük çaplı ve kesinlikle bilinçli sayılamayacak (çünkü bu çok büyük bir zekâ gerektirir) politik bir stratejinin ürünü olduğu söylenebilir. Bu strateji paradoksal bir şekilde bizim ezelden beri sürdürdüğümüz eleştirel çözümleme ve demokratik illüzyonlarımızı yalanlamaktadır. Schwarzenegger'in (ya da işe hile katılarak Bush'un 2000 yılında) seçilmesi tüm temsil sistemlerinin insanın tüylerini diken diken eden bir parodisine benzemektedir. Amerika simgesel düzeyde kendisini küçümseyenlerden bu şekilde intikam almış olmaktadır. Sahip olduğu o düşsel gücü ancak bu şekilde kanıtlayabilen Amerika'nın bilinçsiz bir şekilde atıldığı bu demokratik maskaralık macerası, bu tüm değerleri tamamıyla tasfiye etme ve finans ve silah üretimi alanlarındakinden çok daha kapsamlı total bir simülasyon girişimiyle herkesi sollayıp geçtiği yetmiyormuş gibi uzun bir süreliğine aradaki bu büyük mesafeyi de koruyacağa benzemektedir. Değerlerin denenerek ve belli yöntemlere başvurularak böylesine abartılı boyutlara ulaşacak bir şekilde açıkça yıpratılması ve küçümsenmesi, bu kesinlikle müstehcenleşmiş ve toplu halde kendi dinine küfreden ancak "dinine bağlı" görünen toplumun dünyayı egemenliği altına alabilmesinin sırrı da burada yatmaktadır. Bütün dünyayı büyüleyen şey de budur. İnanılmaz boyutlara ulaşan bu pespaye (politik, televizüel) evreni yadsır ve onunla inceden inceye alay ederken bizi keyiflendiren şey budur. Bu evren

artık kültürün sıfır derecesini temsil etmektedir. Burada hiçbir alaycı yönteme başvurmadan, büyük bir hayranlıkla Amerika'nın dünyanın geri kalanına bu kesinlikle simülasyon olarak nitelendirilebilecek bir yöntemle egemen olduğunu; simgesel terimlerle ifade etmek gerekirse aslında kendisinden çok daha üstün bir konumda olan bu ülkeler tarafından bir model olarak kabul edilmesinin onlardan bir intikam alma biçimi anlamına geldiğini söyleyeceğim. Amerika'nın dünyaya meydan okuması, dünyanın geri kalanına dayattığı çok abartılı bir simülasyona, bir maskaralığa benzemektedir. Bu iş çok abartılı bir askeri güç simülakrına kadar götürülebilir. Buna gücün bir karnavala dönüştürülmesi de denilebilir. Böyle bir meydan okumaya karşılık verebilmek olanaksızdır, zira bu güce karşı ortaya koyabileceğimiz bir amaç ya da karşı amaca sahip değiliz.

Olaya bu açıdan bakıldığında küresel boyutlara ulaşan bir maskaralığa dönüşen gücün içinden geçtiği evrelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Batı önce, evrensellik adına, sahip olduğu politik ve ekonomik modellerle teknolojik akılcılık ilkesini dünyanın geri kalan toplumlarıyla kaynaştırmaya çalışmıştır. Ancak bu ülkeler diğerlerini zehirleme ve egemenlik altına alma konusunda yeterli olamadılar. Bunun üzerine ekonomi ve politikanın ötesine geçildi ve küresel güç tüm değerler, tüm kültürlere sahip çıktığını gösteren işlevsel bir simülasyon aracılığıyla diğerlerini egemenliği altına aldı. Bu güç artık kendini değişik teknik yöntemler, değerler, ideolojiler ihraç ederek değil bu değerlerin (demokrasinin karikatürleştirilmiş, gülünç hale getirilmiş bir biçiminin evrenselleştiği söylenebilir, zira "az ge-

lişmiş" ülkeler referans olarak gelişme ve kalkınma simülakrlarına başvururken; ortadan kaybolmakta olan halkların eski kültürel biçimlerinin yapaylaştırılmış, deforme edilip gülünçleştirilmiş görüntüsünü referans olarak aldıkları görülmektedir. Herkes evrensel bir model tarafından büyülenir, Amerika da bu işten en kârlı çıkacak ülke olmayı umarken bu sürecin ilk kurbanı o olmuştur) evrensel boyutlarda değişik biçimlere bürünmüş bir parodisini sunarak göstermektedir.

*
* *

Terörist bir eylem düzenleyen insanlar ortaya hayatlarını koymakta ve buna olabilecek en yüksek değeri biçmektedir. Biz ise Batıda insanlar hangi değerlere önem veriyorlarsa onları bilinçli bir şekilde yok ediyoruz. Bize özgü potlaç liyakata önem verilmeyen, terbiyesizlik, müstehcenlik, alçaklık, iğrençlikten ibaret bir şeydir. Bizim kültürümüz artık bundan ibaret bir şey olup açık artırmaya çıkartılmıştır. Bizim hakikat dediğimiz şey artık bir şeylerin açıklanmasından, kusurlu bulunmasından, indirgenmiş çözümlemesinden ibarettir. Oysa bu baskı altında tutulan, teşhirci, itiraflara dayanan her şeyin olduğu gibi gösterildiği bir hakikat anlayışıdır. Burada kutsallığına son verilmeyen, nesnelleştirilmeyen, "aura"sından yoksun bırakılmayan, herkesin gözü önünde olup bitmeyen hiçbir şey gerçek değildir. Bizdeki bir duyarsızlık potlaçıdır; başka bir deyişle biz değerlere ve kendi kendimize karşı duyarsızlaştık. Eğer ortaya koyacak bir hayata sahip değilsek bu bizim ölmüş olduğumuzu gösterir. Bizim bir meydan okuma biçimine sokarak

diğerlerinin bünyesinde de işlediğine tanık olmak istediğimiz şey işte bu duyarsızlık ve iğrençliktir; başka bir deyişle bu onları da en az bizim kadar alçak olmaya, kendi değerlerini yadsımaya, her şeyi olduğu gibi göstermeye, günah çıkartmaya, itiraf etmeye zorlayan bir meydan okumadır. Özetle onları en az bizimki kadar nihilist bir yanıt vermeye zorluyoruz.

Onları zorla bu türden davranışlar sergilemeye itiyoruz, örneğin Ebu Garib hapishanesindeki terbiye anlayışı, okullardaki türban bizi yeterince teselli edip kendi iğrençliğimizi unutturamıyor, bu insanların kendiliklerinden müstehcenleşmelerini, her şeylerini ortaya dökmelerini, pornografik bir görünüme bürünmelerini ve küresel simülasyonun bir parçası haline gelmelerini istiyoruz. Sahip oldukları simgesel savunma düzenlerini yitirip, kendiliklerinden liberal düzen, bütünsel demokrasi ve bunlarla iç içe geçmiş gösteri düzeninin bir parçası olmalarını bekliyoruz.

Küresel rekabet tamamıyla bunun üstüne oturmaktadır; başka bir deyişle bütün farklılıklar önü alınamayacak bir şekilde başkalarıyla değiş tokuş edilmeye itilmekte ve onlar da bize benzeyebileceklerini kanıtlamak amacıyla bunu bir meydan okuma sürecine dönüştürerek kendi kültürlerine yabancılaşmakta, kendi değerlerini küçümsemekte, büyüsünü artık tamamıyla yitirmiş modellere boyun eğmektedirler.

Petrolle ilgili stratejiler çok daha vahim bir yapısal bozulmayı gizlemekten başka bir işe yaramamaktadır.

Küresel düzeydeki güç bir simülakr, bir karnavaldan ibaret olup, Batı, kendini aşağılamak ya da simgesel anlamda iğdiş etmek pahasına bile olsa dünyaya bu düzeni dayatmaktadır. Burada meydan okumaya meydan okumayla; potlaça potlaçla mı karşılık verilmektedir?

Farklılığını ve onurunu yitirmek ölmekle aynı anlama mı sahiptir? Günün birinde bu rekabet sona erecek midir? Zaferi taraflardan birinin ya da diğerinin kazanması durumunda sonuç ne olacaktır?

*
* *

Bu konuda Boris Groys'un[1] çift potlaç varsayımına tamamıyla katılıyorum. Bu varsayıma göre Batılı potlaç bir işe yaramazlık, kendi kendini aşağılama, utanma, çürümeden ibaret olup ölüm üstüne oturan potlaçın karşıtıdır. Ancak burada sorgulanan şey meydan okuyan teröristlere gerçekten simgesel bir yanıt verilip verilmediğidir. İsterseniz savaştan ve "kötülüklere" karşı verilen mücadeleden hiç söz etmeyelim, çünkü bunların meydan okuyan bir ölüme simgesel bir karşılık verebilmeleri olanaksızdır. Biz burada bilinçli bir şekilde tüm değerlerini, kişinin gözünde kendini ya da bir kültürü kültür yapan tüm özellikleri bilinçli bir şekilde kurban eden Batıdan söz ediyoruz. *Il sacrifizio dellà dignità fundamentale, dell' pudore, dell' honore...* (İnsanı insan yapan temel değerler, utanma, onurun kurban edilmesi). Kendi kendini bir hiç düzeyine indirgeme,

[1] Bakınız Boris Groys, "Les Corps d'Abou Ghraib", *Cahier de l'Herne Baudrillard*, no 84, 2004, s. 268.

düş kırıklığı, kitlesel bir caydırma aracı olarak kendini Ötekine bir fahişe gibi sunmadan söz ediyoruz; Burada sunacak hiçbir şeyi olmayan tarafın sahip olduğu baş döndürücü bir çekicilikten söz ediyoruz, Ötekini de (İslamiyetle birlikte dünyanın geri kalanına da) kendisi gibi fahişeleşerek karşılık vermeye, tüm sırlarını ortaya çıkartıp, herkese göstermeye ve kendi kendini yönetip yetme sürecine bir son vermeye itecek bir meydan okumadan, öyleyse ölüme özgü bir meydan okumadan söz ediyoruz.

Acaba bunun muazzam boyutlara varan bir kendini yakarak yok etme biçimi olduğu söylenebilir mi? Çünkü bu durumda bu yapılanları simgesel bir yanıt, meydan okumaya meydan okumayla karşılık verme, potlaça potlaçla karşılık verme olarak değerlendirmek gerekecek. Bu durumda birinin diğeri karşısında dengeyi sağladığını söylemek gerekecek. Bu durumda birinin her şeyin (ölümün) ötesine geçmiş tarafa özgü bir potlaç, diğerininse her alanda yetersiz (kendi kendini gülünç bir duruma sokan ve utanan) tarafa özgü bir potlaça benzediği söylenebilir. Oysa bu durumda eşit koşullardan çok asimetrik bir görünüm sunan potlaçtan söz etmek gerekir. Belki de ya da (bu noktadan hareketle bir şekilde Boris Groys'un varsayımını kabul ederek) sonuç olarak hem kurban etmenin en uç biçimi olan ölme tehdidinin, hem de terörist meydan okumanın Batıya özgü ters meydan okumadan daha üstün bir meydan okuma biçimi olmadığını mı söylemek gerekiyor. Batıya özgü potlaç, genelde potlaça özgü bir kural olarak kabul edilen eşitlik ilkesine uygun bir şekilde ya da ölüme karşı ölümle karşılık verebilecek durumda bulunmadığı

gibi özellikle de meydan okumaya daha büyük bir meydan okuma ya da bunların ötesine geçebilecek bir meydan okumayla karşılık veremeyecek bir durumdadır. Ölümün ötesinde ne var, onun ötesine geçebilmek mümkün mü? Olay gidebileceği en uç noktaya, yani meydan okumanın en üst aşamasına taşındığında her şeyi tersine çeviren bir süreçle karşılaşılmaktadır. Bu çok daha radikal özellikler taşıyan süreç en kusursuz biçimleri bile tersine çevirebilmekte tıpkı taş, makas, kağıt adlı çocuk oyununda olduğu gibi bir biçimin yerini kolaylıkla bir başkası alabilmektedir. Akla hayale gelmeyecek biçimlerle kesinlikle kusursuz oldukları düşünülen biçimlerin yerlerini kolaylıkla başkaları alabilmektedir. Hatta bu biçimlerin yerlerini karşıtları ya da gülünç benzerleri alabilmektedir. Bu böyle bir şey, böyle bir oyundur. Oyunu kimin kazanacağı ise asla önceden belli değildir.

Bununla birlikte yine de bir kendi kendini aşağılama ve evrensel aşağılanma biçimine sahip küresel bir gücün en azından bir meydan okuma gücüne sahip olması, dünyanın geri kalan bölümünün kendisine meydan okumasına meydan okumayla karşılık vermesi gerekir. Başka bir deyişle küresel güç kesinlikle simgesel bir güce sahip olmalıdır ki, bu benim açımdan daha önce bu konuda dile getirdiğim düşünceleri yeniden tartıp düzeltmek, beni kahreden bir gözden geçirme sürecine katlanmak demektir (Borges'in "Ayna Halkları"nın sonunda hep isyan edip, nihai zaferi kazanacaklarını düşünmüşümdür). Belki de kitlesel bir ayartma aracı olarak tersine çevirme yönteminin kesin bir sonuca ulaşılmasını sağlayamayacağı düşüncesine katlanmak gerekiyor. Belki de tersine çevirme yönteminin tersine çevrilmeyecek bir şeye meydan okuduğunu kabul etmek gerekiyor ki, bu da günümüzde insanın aklına gelebilecek en berbat bakış açısına benziyor.

(2004)

KARNINDAN KONUŞAN KÖTÜLÜK[1]

— Bir günlüğüne dünyayı yönetmeniz istenseydi ne yapardınız?
— Gerçekliğe son vermekten başka bir seçeneğim olmazdı ki.
— Ben de bu işin altından nasıl kalkacağınızı görmek isterdim!
Musil

İnsanın yaşamı boyunca değişik şekillerde yineleyebileceği yalnızca bir düşünceye (tabii tek bir düşünce üretebilme şansına sahip olduysa) sahip olabileceğini gösteren bir biçim bulunmakla birlikte, bu düşüncenin çözümlenmesi ona ayrıntılar düzeyinde değişik anlamlar yüklenmesini ya da asıl anlamından uzaklaştırılmasını ya da tuhaf anlamlar yüklenmesini sağlayabilmektedir.

Aforizmalara benzer bir şekilde üretilen düşünce perspektif ve illüzyona özgü değişik ve tuhaf açılar oluşturup hep aynı fikre gönderme yapar. Zira insanın zihninde hiç farkına varamayacağı bir düşünce üretmesi gerçekten de zor bir sanat. Bu sonuçlarını ve kanıtlarını sergiledikten sonra kendini bu sonuçlara mahkûm eden söylevin yaptığının tam tersini yapmak anlamına geliyor.

Güncel olayların büyük bir çoğunluğunun da

[1] İlk kez yayınlanan bu metin Académie de Latinité tarafından 21 Eylül 2006 tarihinde Quito'da(Ekvador) gerçekleştirilen 14. uluslararası konferansın açılışında okunmak üzere yazılmıştır.

aynı şekilde figüranlık yapmaktan başka bir işe yaramadıkları söylenebilir. Bu olayların yalnızca birkaçı bize genelde sunulan o nedensel ve tarihsel sıralamanın dışında kalan; taşınan anlam ya da fikrin tam olarak ne ifade ettiğinin anlaşılamadığı tuhaf bir biçime boyun eğerek tuhaf bir şekilde art arda sıralanmaktadır. Bir bakıma bu fikirlerin ya da anlamların birbirlerini değişikliğe uğrattıkları ve çoğu kez aralarından en önemsiz görünenlerin düşünceyle kurulan benzerlik ilişkisine koşut bir şekilde ön plana çıktıkları söylenebilir.

Çözümlemenin amacı biraz da *olay ve düşünceyle birebir benzerlik kurabilmek* olmalıdır.

Bana göre bugün bu benzerliğin kurulabilmesini sağlayan şey bizim kolaylıkla iktidara bağladığımız boyun eğdirmeyle birbirine karıştırdığımız şu egemenlik evrenidir.

Egemenlikten kasıt güç ilişkileri ve içsel çelişkiler aracılığıyla karşı çıkılan her şeydir. Burada egemenlik olumsuz bir tanıma sahip olup efendi köleye ne kadar gereksinim duyuyorsa köle de efendiye o kadar gereksinim duyuyor şeklinde ifade edilebilir. Egemenlik artık karşıt bir terime gerek duymamaktadır, yani var olabilmek için karşıtına gerek yoktur. Zaten bu yüzden boyun eğdirme bir tanıma sahipken o bir tanıma sahip değildir. Bir tanıma sahip olmadığı için de özgürlük kavramı onun için bir anlam ifade etmemektedir. Özgürlük kavramı yalnızca boyun eğdirme sistemlerinde bir anlama sahip olabilir.

Egemenlik evreninde, boyun eğdirenler ve boyun eğenler evreninde olduğu gibi, "egemen olanlar" ve "egemen olunanlardan" söz edilemez. Zaten egemenliği güçlü kılan şey bu olup, bunun en kusursuz iktidar biçimi olduğu söylenebilir. Ancak bunun politik iktidardan çok her türlü meşruiyet ya da temsil alanının yanı sıra boyun eğme ve iktidarla bağlantısı kopartılmış bir tür hipergüç olduğu söylenebilir. Bu, güce dayalı bir üstünlük biçimidir.

Dünyanın hemen her yerinde karşılaşılan benzer teknolojik bağlantılar, benzer ağ gruplaşmaları ve benzer dolanım ağları, aynı tip görüşmelerle karşılaşılması ve iletişim kurma alanları oluşturulması bu evrende artık rakip ya da karşıt bir kutuptan söz edilemeyeceğini göstermektedir. Zaten zaman geçtikçe insan bu evrene neyin karşı çıkabileceğini düşlemekte bile zorlanıyor. Bu tepkisizlik politikanın içinde bulunduğu durumu çarpıcı bir şekilde gözler önüne seriyor. Bu küresel gücün karşısına çıkabilecek güçler varsa -ki bu güçlerin varlığından kuşku duymamakla birlikte nerede bulunduklarını bir türlü kestiremiyoruz- bile bunlar sözcüğün gerçek anlamında karşıt güçler olarak nitelendirilemez, çünkü karşılıklılığı zorunlu kılan çatışma, çelişki gibi süreçlerden çok paradoksal, birbirine içsel bağlarla bağlı, koşut, asimetrik süreçlerden oluşmaktadırlar.

Bundan böyle bizim bildiğimiz anlamdaki olumsuzluk kavramının, yani tarih ve insan eylemlerinin itici gücünün yavaş yavaş ortadan kaybolmaya başladığını ve günümüzde küresel rekabet oyununun o eski karşıtlık ve güç ilişkilerinden çok başka bir şekilde oynandığını kabul etmemiz gerekiyor. Bugün

artık Aydınlanma çağına özgü eleştirel çözümleme ve meydan okuma aşamasından hiçbir stratejinin üretilemediği, kurmayları umutsuzluğa düşüren çok daha radikal bir aşamaya geçilmiştir; yoksa bizi inandırmaya çalıştıkları uzlaşmacı demokrasi anlayışına sahip iyi bir küresel düzen aşamasına değil.

Boyun eğme düzeninin bir stratejisi vardı. Bu strateji çatışmaları zaman içinde bizzat rakiplerin oluşturdukları belli bir diyalektik pespektife oturtmak ve olumsuzluğu emerek uyumlu bir bütünsel görüntü sunmaktan ibaretti. Oysa egemenlik olarak nitelendirilebilecek biçim, çatışmaları ya da olumsuzluğu tasfiye etme eğiliminde olup onları işe yaramaz, ilginç ve kalıntı özelliği taşıyan şeyler gibi görmektedir. Egemenlik düzenine özgü iletişim evreni ve bütün dünyayla bağlantı kurabilme kapasitesine sahip olmayan her şey bu düzen dışına atıldığından bu bir baskı kurma ve yabancılaştırma düzeni olarak nitelendirilemez. Bunu daha çok suça eğilimli küçük bir azınlığın dışlanması gibi görmek gerekir. Tıpkı *kötülük diye bir şey yoktur* diyen ilahiyatçılar gibi.

Bu açıdan bakıldığında kötülük, iyiliğin tersi ya da düşmanı olarak algılanamamaktadır. Eğer iyilik, kötülüğün tersi olsaydı nihai aşamada bir kefaret ödeme koşuluyla kendisine olumsuz bir görünüm kazandırılabilirdi, ama artık iyilik diye bir şey yok, iyilik bir yanılsama bir hayalden ibaret bir şeye dönüştü.

Dünyanın böylesine güncel ya da sanal bir küresel gücün egemenliği altına girdiği bir sırada *iyiliğin var olabilmek için artık kötülüğe ihtiyacı yoktur.*

Her şeyi olumlayan bir süreç olumsuzluğu kesinlikle şeytani bir güç ya da diyalektik bir antitez olarak görmemektedir.

Günther Anders'in *boyun eğme zamanının modası geçti* dediği süre içinde tüm karşıtlıkların önceden planlandıkları, eleştirel düşünce ve o ünlü "olumsuzlama yaklaşımının" sistemin işine yarayan araçlara dönüştükleri görülürken, bizim de umutsuzluk içinde karşıt bir kutup ya da her şeyi başarısızlığa uğratabilecek ve uyumunu bozacak benzer herhangi bir şeyin peşinde koştuğumuz söylenebilir.

Bu kaçınılması olanaksız bir tarihsel sonuç mudur? Evet, olabilir.

Bu durumda yapacak bir şey yok demektir. İçinde yaşamakta olduğumuz dönemde karşılaşılan tüm şiddet eylemleri, karşı çıkma olayları, kimler tarafından gerçekleştirildiği bilinmeyen olaylar (11 Eylül'den "Hayırcı" referandum ya da banliyölerdeki yakma eylemlerine) istisnai arkaik, kalıntı özelliği taşıyan örnekler olup popülist suç işleme ya da bu teknokratik kefaret ödemeyi algılamaktan aciz fanatizm biçimleridir. *Tüm* illüzyonlarını yitiren diğerleri için de artık yapılacak bir şey yok; başka bir deyişle elde kendisine karşı bir şey yapmanın olanaksız olduğu bu son seçenekten başkasına sahip değiliz. Bizler bu tekelleşmiş küresel ağların içinde yüzen rehineleriz. Aynı zamanda hem kurban hem de suç ortağı konumundayız. Egemenlik düzeninin en büyük kurnazlığıysa bu tekelin kimsenin denetimi altında bulunmamasıdır. Olan biten bütün bu iyi ya da kötü şeylerden hiç kimse, hiçbir birey, dev-

let ya da yasal süreç sorumlu tutulamaz.

Bundan böyle tüm rakiplerinden kurtulan iyiliğin katlanarak artma potansiyeline sahip olduğu ve mevcut dünya ile *on line* uzantısını iyiliğe doyurmaktan başka bir amacı olmadığı söylenebilir.

Bu *her şeyin yolunda gittiği dünyada* her şeyin o kadar da yolunda gitmediği ortada, zira her şeyin yolunda gider gibi göründüğü bir dünyada her şeyin giderek daha bir anlaşılmaz hale geldiği görülmektedir. İnsan kendi kendine böyle bir anlaşılmazlığın en az egemenlik kadar güçlü ya da ondan daha üstün bir egemenlik-karşıtı gücün ortaya çıkmasına izin verip vermeyeceğini sormadan edemiyor.

Bu durumda geriye her türlü egemenlik biçiminin araştırılması gerekiyor, özellikle de olumsuzluğu tamamıyla tasfiye etmeye yönelik süreçlerin. Bu arada hiçbir hayale kapılmadan boyun eğdirme döneminde oluşturulan eleştirel değerlerle belki de gücün öldürülmesinde işe yarayacak olan sözcüğün gerçek anlamında egemenlik-karşıtı çözümlerin araştırılması gerekiyor.

*
* *

Burada üstünde durulması gereken temel süreç hiç kuşkusuz her şeyin çılgınlık derecesine ulaşan bir, maddi benliğinden kurtularak soyutlanma arzusudur. İçinde yaşanılan dünyayla giderek kesilen irtibatımız ötekinin ortadan kaybolmasıyla sonuçlanırken, kişinin –içine çok büyük bir korku ve tiksintinin karıştığı bir mutluluk duygusuyla tabii– kendinden başka birinden beslenmesi olanaksız

hale gelmekte, tarihsel sürecin tamamı kendinden başkasına gönderme yapmayan bir sarmala benzemektedir.

Gerçeklik ilkesinin en saf karşılığı sermayedir. *Sermaye gerçekliğin kendisi haline gelmiştir.* Gerçekliği üreten sermaye sonunda gerçekliğin kendisine dönüşmüştür, ancak ortadan kaybolurken gerçekliği de peşinden sürükleyecektir. Sermayenin gerçekliğe dönüşmesi ve daha sonra da yok olması aynı dönemde gerçekleşti.

Sermayenin gelişmiş biçiminin giderek daha soyut bir görünüme sahip olmaya ve dolayısıyla hâlâ gerçeklik olarak adlandırılan şu mübadele işlemlerini yavaşlatmaya çalışan makineden kurtulmaya çalıştığı söylenebilir. Gerçekliği öldüren sermayenin sonuçta bu sürecin kurbanı olduğu söylenebilir.

Kapitalin ötesine işte bu yöntemle geçilmiştir –ki, en son ana kadar o tarihi boyun eğdirme ve yabancılaştırma görevini yerine getirmiştir– ancak daha fazla ilerleyemediği için yerini çok daha radikal yeni bir soyutlama sistemine bırakmak zorunda kalmıştır. Bu sayısal, elektronik, sanal bir soyutlama sistemi olup sözünü ettiğimiz maddi evrenden tamamen kaçılmasını sağlamış ve sonunda hem dünya hem de insan tamamen ortadan kaybolmuştur.

Her türlü kişisel olarak nitelendirilebilecek boyutla her türlü yaratıcı güç yerini işlemsel bir mekanizmaya bırakmıştır. Bu sistemde insan tüm sorumluluklarından tamamıyla kurtulmaktadır; başka bir deyişle günümüzde iktidardan bile utanır hale geldik, artık hiç kimse gerçekten iktidara geçme görevini yerine getirmek istemiyor.

İnsanoğlu hiç kuşkusuz doğa yasalarıyla hiçbir ilişkisi olmayan özgün bir ortadan kaybolma biçimi icat eden tek canlı varlıktır. Bunun belki de bir ortadan kaybolma sanatı olduğunu söylemek gerekiyor.

Belki de bizim asıl derdimiz hiçbir sorumluluk yüklenmeyeceğimiz, özgürlük ve irade gibi tamamıyla yararsız kavramlar üstüne oturan bir dünya oluşturmaktı. Örneğin, "Biz düşledik IBM gerçekleştirdi" gibi. Konu kölelik olduğunda bu konuyu tüm kurnazlık ve yaratıcılığını kullanarak en ince ayrıntılarına kadar didik didik edebilecek tek varlık insandır. Belki de bütün bu elektronik, sibernetik devrim insan tarafından hayvani bir kurnazlık örneği sergilenerek artık küresel düzeye ulaşan devasa bir sorumluluktan ve kendinden kaçıp kurtulabilmek amacıyla keşfedilip gerçekleştirilmiştir. Cinsel süreç, ölüm süreci, her türlü özgün ve kendinden kaçılması olanaksız sürecin yaşam ve ölümün teknik ve yapay eşdeğerlisi olarak nitelendirilebilecek nihai çözüm yararına gerilediği görülmektedir. Ne olursa olsun bu *ufuk noktasının (vanishing point)* ötesine geçildiğinde her şey sahip olduğu olumsuz gücü yitirmekle birlikte yine her şey antik dönem tanrıları konusunda söylendiği gibi gizemli bir güce sahip olmayı sürdürmektedir. Her şeyin olduğu gibi kalması ve yaşantımıza eser miktarda karışmayı sürdürmesi onları genellikle boyun eğdiğimiz görünen dünyadan çok daha tehlikeli süreçler haline getirmektedir. Yasaklar, denetimler, eşitsizlikler ve farklılıkların yavaş yavaş ortadan kaybolmalarının nedeni zihinsel evrende giderek kalıcı bir görünüme sahip olmalarıdır...

Örneğin, öznenin ortadan kaybolma biçimi gerçeğin ortadan kaybolma biçiminin neredeyse aynısı. Gerçekten de öznenin ortadan kaybolmakta olduğu söylenebilir. Bir irade, özgürlük, temsil süreci olarak nitelendirilen öznenin, iktidar öznesi, bilgi öznesi, tarih öznesinin her yerde karşımıza çıkan, belirgin özellikler ve tözden yoksun bir özne yararına ortadan kaybolmaya başladığı söylenebilir. Bu sonuncuyu tamamıyla bilinçsiz, ruhtan yoksun bir et yığınını yansıtan devasa bir zemine benzetebiliriz. Nesneden yoksun bir öznellik sergileyen her şeyin bu tür bir özneye benzediği söylenebilir. Kalıcı bir narsisizm, varlığını imgeleriyle sürekli hatırlatma tuzağına düşen her monad, her molekül bu tür bir özneye benzetilebilir. Nesne, gerçek ya da ötekinin kısaca hiçbir şeyin başka bir şeyle zıtlaşamadığı bu kendinden kaçmanın olanaksız göründüğü dönemin kurbanı olan özne ortadan kaybolunca, sonu gelmiş bir dünyadaki öznellik de böyle bir şeye benzeyecektir.

*
* *

Biriktirme, gelişme, üretim ve yeniden üretim gibi içtepiler/zorlamalardan (aslında bütün bunlar proletaryanın yükselişi anlamına gelmektedir) söz edebiliriz. Proletarya aslında sözcüğün gerçek anlamında üreyip, çoğalmaktan (*prolès*) başka bir amacı olmayan "doğurgan" bir varlıktır. Buradan hareketle acaba bütün insanlığın üretim adı altında sonsuz sayıda çoğalarak proleterleştiği söylenebilir mi? Buna nüfus artışını da ekleyebiliriz, çünkü insan üretimi de bir anlamda sınırsız sınai gelişme ilkesine karşı çıkamamıştır. Başlangıçta yalnızca yoksul-

lara özgü bir şey olan üremeye kolektif bir görünüm kazandırılmış olduğu söylenebilir. Oysa her türlü fazlalık ya da üretim fazlası –insan üretimi de dahil olmak üzere– riskini doğal düzenleme mekanizmalarıyla ortadan kaldıran eski toplumların böyle bir sorunları yoktu.

Biz bütün dengelerin gerçek anlamda neden bozulduklarını ve kökenini bile belirleyemeden bu "denge" yasağını çiğneyip geçtik. Acaba denge yasağı diye bir şey var mıdır? Bunun tamamıyla kaotik bir süreç, kaza eseri ortaya çıkan bir mantığa benzediği söylenemez mi? Ne olursa olsun üreme ve çoğalma sürecinde bir kez tehlike eşiğine ulaşıldığında bireyler, göstergeler, makineler hatta dilin kendisi bile kitlesel bir görünüm kazanarak tersine çevrilmesi olanaksız sınırsız bir çoğalma süreci içine girmektedir. "Tarihsel" proletarya Marx'ın dediği gibi gerçekten de ortadan kaldırılmaya mahkûm edilmiş bir sınıf olabilir ama bu kitlesel çoğalmanın durması kesinlikle söz konusu değildir. Bu kitlesel çoğalma ancak ani bir stok erimesi, bir genel çöküşün sonucu olabilir.

Ortaya sözcüğün gerçek anlamında bir terörün çıkmasına yol açan gerçek anlamda bir köktencilik varsa o da bütün dünyayı birbirine bağlayan elektromanyetik akım, sinyal ve ağları yönlendirip yerinde duramayan, sürekli yer değiştiren, bütün dünyaya dağılmış ve dağıtılmış artık kendinden kurtulmanın mümkün olmadığı bir teknokratik zihniyet, yani *temelden yoksun bir köktencilik*.

Tüm diğer tepkisel şiddet biçimleri, her türlü yobazlık, totalitarizm, dini ve etnik fanatizm biçimleri, terörizme mal edilen bütün bu görünür ve gösteri

niteliğine sahip şiddetin *world processing* denilen şu görünmeyen ancak her tarafı sarıp sarmalayan acımasız küresel süreç kadar öldürücü olmadığı söylenebilir.

Aynı şekilde nükleer savaş ya da atom bombası tehdidi her şeyi atomlaştırma, içinde yalnızca vücutlar değil aynı zamanda zihinsel yapıların da ışınlandığı ve uçup, ortadan kaybolduğu her şeyi kapsayabilen sayısal düzenin dağıtılarak muazzam bir bilgisayar programına dönüştürüldüğü bir metafor olarak görülebilir.

Bu artık herhangi bir kutba ait olmayan, yerini bir irade ve eylem ürünü bilgisayar programının aldığı özneye ait değişken yapı; bu değişik akımlara maruz kalan organdan yoksun bedenle birlikte onun uzantısı olarak nitelendirilebilecek amaçsız bir arzunun akla gelebilecek en kusursuz ifadesi Musil'in *Niteliksiz Adam*'ıdır.

*
* *

Burada Musil şunları söylemektedir:

«Günümüzde tam tersine insan artık her şeyden sorumlu değildir, bu sorumluluk şeyler arasındaki ilişkiler tarafından paylaşılmaktadır. Geçmişte kalan yaşanmış deneyimlerin artık insanla hiçbir ilişkisinin kalmadığı fark edilmiyor mu? Bu deneyimler sahnelerde sergilendi, kitaplaştırıldı, laboratuarlarda denendi ve başarılı bilimsel sonuçlar elde edildi, dini cemaatler tarafından paylaşıldı, vs.

Sonunda ortaya belli niteliklere sahip ama insandan yoksun bir dünya çıktı, insanların başından

geçmeyen yaşanmış deneyimlere tanık olundu. İnsanın neredeyse insan açısından en ideal çözümün herhangi bir özel deneyim yaşamamak olduğuna ve kişisel sorumluluk adlı o hoş yorgunluğun çok soyut anlamlara kavuşturularak yok edileceğine inanası geliyor. Çok uzun bir zaman dilimi boyunca insanı evrenin merkezine yerleştiren insancıl yaklaşım muhtemelen çözülüp gidecek. Bu arada bu yaklaşım zaten yüzyıllardan bu yana çözülüp gidiyor gibi bir görünüm sunmaktadır. Son olarak da insan(ın) Ben(liği)'inin çözülüp gitmesine hizmet etmeye çalışır gibidir; başka bir deyişle insanların büyük bir çoğunluğu özünde deneyimin bizzat kişi tarafından yaşanması, kişinin gerçekleştirilen eylemin aktörü olması gerektiği düşüncesini naiflik gibi görmeye başlamışlardır.

Hiç kuşkusuz insanların bir kısmı hâlâ özel bir yaşam ve kişisel bir irade sahibi olduklarına inanıyor. Oysa diğerleri herhangi bir gerekçe göstermeden bu tür insanların saçmaladıklarını düşünüyorlar. Bütün bu düşüncelerin ardından Ulrich aniden yüzünde bir gülümsemeyle kendi kendine her şeye rağmen bu "karakter" hiçbir özelliğe sahip olmasa bile bir "karaktere" benzediğini itiraf etmek zorunda kaldı der.»[2]

Şimdi de size bambaşka esin kaynaklarına sahip, aynı zamanda bir tür mesel olarak nitelendirilebilecek bir başka çeviri metinden bölümler sunmak istiyorum. Bu duyarsızlık ve hız üstüne oturan, her türlü nitelik ve değer yargısının ötesine geçilmiş bir dünyadaki egemenlik evrenini yansıtan çok çarpıcı

---

[2] Philippe Jaccotet'nin çevirisi.

bir tabloya benziyor.

Don DeLillo'nun *Cosmopolis*'inden:

«... Borsa denilen pazarın üstünü örten gök kubbenin altında sayılar ve tabloların insanların ışıklı birimlere indirgenmiş, gelişigüzel bir şekilde harcadıkları enerjinin duyarsız bir biçimde yan yana sıkıştırılmış görüntüsüne benzediklerini ileri sürmek bir işe yaramıyor. Aslında sürekli hareket halinde olan veriler ve yaydıkları ışıklar yaşamsal sürecin bir başka görünümünü sunmaktadır. Bunlar 0/1 konumuna indirgenmiş günümüz dünyasında tamamıyla elektronik bir biçim kazandırılmış alfabeler ve sayısal sistemlerle çekilen etkileyici bir söylev, gezegenimiz üstünde yaşayan milyonlarca insanın en önemsiz hareketlerini bile tanımlayan sayısal bir dayatmadır. Bunlar biyosfere özgü bir atılım olarak da nitelendirilebilir...»

«...Yunancada bunu ifade eden bir sözcük var: christmatikos *yani para kazanma sanatı. Ancak sözcüğe biraz esneklik kazandırıp güncel duruma uyarlamak gerekiyor. Çünkü para denen şey başka bir şeye benzemeye başladı. Servet yalnızca bir servete benzemeye başladı. Para da tıpkı resim gibi eskiden sahip olduğu o anlatma yeteneğini yitirdi. Para kendi kendisiyle konuşmaya başladı.»*

«Önümüzden hızla akıp geçen yazıları okumakta zorluk çekiyor olmamızın bir önemi yok. Önemli olan hızın kendisi. Bu yazıların hiç durmadan yenilenmesinin ve öteki uçta silinip gitmelerinin hiçbir önemi yok. Önemli olan sıçrama yapmak, gelecek. Biz bir haber akışına tanık olmaktan çok gözümüzün önün-

den hızla akıp gittiği için okuyamama alışkanlığı edindiğimiz kutsal bir haber gösterisine tanık oluyoruz. Bürolardaki, evlerimizdeki, arabalarımızdaki küçük ekranlar bir tür tapınma nesnelerine dönüşüyor ve şaşkın kalabalıklar bir araya geliyor... Bu hiç durmak bilmiyor mu? Tabii ki hayır. Hem neden dursun ki?»

Müthiş bir metin.

«Bu isyankârlarla bu göstericiler kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çok serbest pazarın kendisine benziyorlar. Bu insanlar pazarın oluşturduğu hayali bir topluluğa benziyor. Zira pazarın dışında onlarla karşılaşabilmeniz olanaksız. Pazarın dışına çıkıp gidebilecekleri bir yer yok. Onlar için dışarısı diyebilecekleri bir yer yok.»

«Pazar kültürü her yeri ele geçirmiş olup bu erkekleri ve kadınları o üretiyor. Onlar küçümsedikleri sistem için vazgeçilmez bir unsur. Onlar bu sistemi besliyor ve biçimlendiriyorlar. Küresel pazarlarda birbirlerini alıp satıyorlar. Onların yaşam nedeni bu, sistemi yaşatmak ve sürdürmek.»[3]

*
* *

Bütün simülasyon, parodi, ironi, kendi kendisiyle alay etme düzeneklerini -bütün olumsuzluk alanları ve eleştirel düşünceyi de- ele geçiren sistemin içinde bulunduğu durum budur. Eleştirel düşünce bu sistemde yalnızca bir hakikat hayaletiyle oyala-

[3] Marianne Véron çevirisi.

nabilmektedir.

Ama yine de hâlâ yapılacak bir şeyler olduğu söylenebilir. Zira oyun kuralları değişmiş olup (belki de artık oyun kuralı diye bir şey yoktur) içinde bulunulan yeni durum şu şekilde açıklanabilir. Kötülüğün varlığını (tüm radikal, heterojen, uzlaşılmaz ötekilik biçimleri) yadsıyan, olumsuzluğu bir tür tarih öncesine ait kalıntıya dönüştüren İyilik bir anlamda kötülüğü özgürlüğüne kavuşturmuştur. Mutlak iyiliğe benzemeye çalışırken kötülüğü tüm bağlarından kurtarıp, özgürleştirerek onun artık yalnızca olumsuz olanın değil *oyun kuralını değiştirmenin de* yaptığı katkıyla kendi başına bir güç sahibi olmasına neden olmuştur. Kötülüğün özgün ve özel bir şey olduğunun altını çizen iyilik-kötülük sapkınlığı ortaya bir şeylerin çıkmasına yol açmıştır. Bütünsel gerçekliğin derinliklerinde bir yerlerde buna benzer bir şeyler olduğu hissedilmektedir. Sistem egemen iktidara meydan okuyan eski başkaldırı biçimlerinin sesini kıstıkça, ortaya aynı sistemin kılcal damarlarının içinden yeni bir karşıamaçlılığın çıkarak, bu gerçekliği olumsuz olandan çok daha radikal bir şekilde süzüp, darmadağın ederek iyiliğin üstünlüğüne bir meydan okumayla karşılık verdiği görülmektedir.

Olumsuz olan gücünü yitirip yasaklar, denetimler, eşitsizlikler, farklılıklar birer birer ortadan kaybolarak yalnızca zihinsel süreçlere dönüştüklerinde, işte o zaman *hiçbir yerde tutunamayan kötülük karnından konuşmaya başlamaktadır.*

1970'li yıllarda BNP'nin (banka) ünlü ilan *billboard*'unu hâlâ unutmadık. Bu *billboard*'da sermayenin iğrençliğini hiçbir eleştirel çözümlemenin

yapamayacağı kadar güzel bir şekilde sergileyen bir cümle vardı: "Ben paranızla ilgileniyorum!" Bunlar herkesin çoktandır bilip, duyduğu sözlerdi ama bu ilanın bir olay ve bir skandala dönüşmesine neden olan şey bu sözlerin bizzat bir bankacının ağzından söyleniyor olması, hakikatin bizzat kötülüğün ağzından çıkmış olmasıydı. Hakikatin ortaya çıkmasını sağlayan şey tamamen dokunulmaz hale gelen ve herkesin gözü önünde "suç işleyebilen" egemen güçtü.

Meslek ilkelerine bağlılığını yakın bir geçmişte ifşa eden bir başka isimse TF1 (kamu televizyon kanalı) genel müdürü Patrick Le Lay'dir. Bu şahıs bize:

"Gerçekçi olalım, TF1 kanalında çalışmak Coca Cola'nın satış yapmasına yardımcı olmaktır... Ticari bir mesajın algılanabilmesi için televizyon izleyicisinin beyninin uygun konumda bulunması gerekir. Yaptığımız programların amacı izleyiciyi eğlendirmek, rahatlatmak, yani verilen iki mesaj arasında onu bu konuma getirmektir. Biz Coca Cola'ya ona zaman ayıracak uygun insan beyni satıyoruz... Bundan daha zor bir iş olamaz" demektedir.

Bu akıl almaz ilkeyi yüksek sesle dile getiren genel müdürün mesleki kinizmine (başka alanlarda benzer yaklaşımlara tanık olunmaktadır. Örneğin posta idaresinin reklamında: "Paranın cinsiyeti yok ama bu onun çoğaltılmasını engellememeli" denilmektedir) saygı duymak gerekir.

Ama asıl sorun bu değildir. Le Lay'nin durumunda insanları şaşırtan şey söylediklerini doğru bulmayanların bile söylenen böylesine cüretkâr

sözlerden etkilenmeleridir. Bir ahlaksızlık olarak nitelendirilebilecek bu patavatsızlık bir türlü sonu gelmeyen şu ne dediği belli olmayan eleştirel düşünceden çok daha büyük bir ifade özgürlüğünün göstergesi değil midir?

Zaten asıl sorun da hakikatin her türlü eleştiriye kısa devre yaptıran, onlarla alay edip "küçümseyen" rafine bir söylev içinde sunulması değil midir? Asıl skandal teknokratik bir kinizmden çok oynadığımız toplumsal ve politik oyun kuralının bozulması, yani birilerinin yolsuzluk yapması, diğerlerininse itiraz etmesi, karşı çıkmasıdır. Yolsuzluk yapanlar bu kurala uymayıp, yedikleri haltı karşımıza geçip bizi o inkâr etmeye tanık olma zevkinden mahrum bırakarak açık açık dile getirdiklerinde o ritüelleşmiş ifşa edilme mekanizması devre dışı kalmaktadır. Kapitalistler sermayeyi tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Le Lay elimizden bize kalan son şey olan ifşa gücümüzü çalmaktadır! Asıl skandal budur. Aksi takdirde bir soytarılığın sırrının ifşa edilmesi karşısında böylesine bir tepki dalgasının oluşması nasıl açıklanabilir ki? Kötülük, iyilik perspektifi doğrultusunda –asla değişmeyen ahlaki tavır– ifşa edilmesi gereken bir şeyken, kötülüğü kötülük perspektifinden yola çıkarak ifşa etmektedir. Bu durumda kibir, küçümseyici tavrı daha ileriye götüren Le Pen; kinizmi daha ileri boyutlara taşıyan Le Lay; imgesel pornografiyi daha uç boyutlara taşıyan Ebu Garib olayı ve peri masallarındakini andıran yalancılığı daha üst boyutlara taşıyan Marie L'nin, mevcut sistemi, bu şeylerin ötesine geçme yöntemiyle geleneksel eleştiriden çok daha etkili bir şekilde

eleştirdikleri söylenebilir!

Hakikatin dokunduğu ve insanları etkilediği hassas bir nokta varsa bile paradoksal bir şekilde bunun ortaya çıkmasını sağlayan şey kötülüktür. Oysa insanlar bugün hâlâ Aydınlanma Çağı ve akılcılığa uygun bir açıklama beklentisi içindedirler. Bu tür bir açıklama tarihsel bir gerçekliğe sahip olmuş olabilir ama günümüzde hakikatin beklenmedik bir olay şeklinde ortaya çıkıp, gücünü hiç beklenmedik bir yerden almasını sağlayan şey kötülüktür.

İyilik tarafından çekilmiş tüm söylevler çok anlamlılığın/müphemliğin ağırlığı altında ezilip gitmektedir. Bu durum özellikle karnından konuşan kötülüğün budalalıkla kurduğu ilişkilerde hem çok belirsiz hem de çok belirgin ve yaygın bir şekilde dile getirilmektedir. Philippe Murray, gerçek dünyanın bu budalalaştırılma, bu edilginleştirilme, modernleşmenin bir şenliğe indirgenerek sonsuza dek sürecek bir ödün vermeyi andıran serüvenini muhteşem bir şekilde betimlemektedir. Zaten karnından konuşan kötülüğün dört bir yana doğru yayılıp gidebilmesinin nedeni de bu kaba güldürü (*farce*) alanını genişleterek, özetle egemenliğin eşdeğerlisi olan, budalalığın egemenliğini ilan etmesidir.

Karnından konuşmak amacıyla yasaklanan olumsuz süreçten ödünç alınan tüm yöntemler arasında budalalık en sıradan ve en gizemli olandır. Daha da güzeli bir üst sürecin bulunmadığı durumlarda tükenmek bilmeyen bir enerji ve gizli hakikat kaynağına dönüşmesidir, çünkü budalalığın ucu bucağı yoktur. Budalalığın içine işleyen enerjinin ortaya çıkartılarak (Philippe Murray bu konuda oldukça başarılıdır) o kendini beğenmişliğini olduğu

gibi sergilemesine, yani kötülüğün "karnından" konuşmasına izin vermek gerekmektedir.

Kötülüğün, iyilik imparatorluğuna fark ettirmeden yapmaya çalıştığı bu maskaralık, bu sıradanlık kendi kendisiyle alay edebilmelidir. Kötülük işte böyle bir zekâya sahiptir. Artık etkin bir olumsuz güce sahip olamayacağımıza göre günümüzde çevremizi saran bu budalalığa karşı çıkma gücümüzü ancak şiddetli bir tepkiyle gösterebiliriz.

İyilik egemen olduğunda ve hakikatin kendisinden sorulduğunu iddia ettiğinde altından kötülük çıkmaktadır.

Hayırcı referandum örneğini alalım.[4] Burada açıkça hayır oyu verenlerin budala oldukları söylenebilir, istatistiklere bakıldığında en aptallar (geri zekâlılar, eblehler) hayır oyu kullanmış olup bu budalalık kesinlikle kötülüğün zekâsının ürünüdür. Referandumda hayır diyen karnından konuşan kötülüktür. Burada politik açıklamaları paylaştığı için evet oyu veren olumsuz sürece özgü bir zihniyetten söz edilemez. Bu mantıksız bir hayır olup, politik açıklamalara karşı çıkan ve ideal özelliklere sahip olsa bile (özellikle de ideal özelliklere sahip olan!) herhangi bir modele boyun eğmek istemeyen, herhangi bir diyalektik tuzağa düşmek istemeyenlerin verdikleri bir hayır yanıtıdır; başka bir deyişle kullanılan hayır oyu mevcut Avrupa Birliği'ne hayır,

[4] 29 Mayıs 2005 tarihinde Fransızlar referandum sırasında kendilerine sorulan: "Avrupa için bir Anayasa oluşturulmasını amaçlayan sözleşmenin onaylanmasına izin veren yasa taslağını onaylıyor musunuz" sorusunu yanıtlamışlardır —*Fr. ed. notu.*

olması gereken Avrupa Birliği'ne evet oyu anlamına mı gelmektedir?

Burada liberal görüşe uygun olarak verilen evet oyu ile "toplumsal" anlamdaki Avrupa'ya hayır oyu arasında hiçbir fark yoktur. İşte bu yüzden şu ya da bu özelliklere sahip olması gereken bir Avrupa Birliği'ne verilen hayır oyu gerçek anlamda bir hayır niteliğine sahip değildir. Bu politik ya da diyalektik nitelikler taşımayan, çünkü herkesin bildiği çıkar kavramına ters düştüğü için anlaşılması olanaksız, tuhaf hayır büyük bir olay olmuştur. Bu hayır, evetin (var olabilmek için karşıtlarına gerek duymayan şeyler gibi) tersi olmaktan çok Bartleby'ye:[5] "*I would prefer not to!*" dedirten sessiz bir yadsımaya benzemektedir. Burada herhangi bir neden gösterme gereksinimi duyulmadan bu oyunu oynamamak sanki daha iyi olacak ya da ben bu oyunu oynamıyorum türünden bir tavır sergilenmiştir.

İnsanın kendi iyiliğini isteyen her şeye karşı mücadele edebilecek güce sahip olması gerekir.

İyilik eksenine kötülük paralaksıyla karşı çıkılmaktadır.

Gilmore'un (celladın şarkısında) bağışlanmayı reddetmesi.[6]

---

[5] Herman Melville'in Fransızcaya pek çok kez çevrilmiş *Bartleby the Scrivener, A Wall Street History* başlıklı öyküsünün kahramanıdır —*Fr. ed. notu.*

[6] 17 Ocak 1977 tarihinde Utah (ABD) Eyalet Hapishanesi'nde bir idam mangası çifte cinayetten suçlu bulunan Gary Gilmore'un hayatına son verdi. Gilmore bir üst mahkemeye müracaat etmeyi reddetmiş ve ölüme mahkum edilmeyi talep ederek adaletin yerine getirilmesini istemiştir —*Fr. ed. notu.*

Bartleby'nin sergilediği kararlı yadsıyıcı tavır.

İlahi Avrupa'ya hayır diyenler.

Okulları yakan göçmenler.

Herkes kendi iyiliğini isteyenlere karşı mücadele etmektedir.

Celladın Şarkısı'nda Gilmore bu şekilde davranmaktadır. Bu sıradan ölüme mahkûmiyet öyküsüne ilginç ve paradoksal bir görünüm kazandıran şey de budur. Gilmore kendini en çok savunan insanlara (mutlak bir hak olarak gördükleri yaşam hakkı adına kesinlikle idam edilmemesi gerektiğini savunanların, insanın her ne pahasına olursa olsun yaşamakla yükümlü olduğuna inananların, yaşamayı vazgeçilemez bir zorunluluk olarak görenlerin içine düştüğü durum budur; zaten bu yüzden ortaçağda intihar girişiminde bulunanları ölü ya da diri asarak cezalandırıyorlardı) karşı mücadele etmektedir. Gilmore'da zaten bu kesin talimata karşı gelmektedir. Yaşamak istememesinin nedeni ölüm cezasından yana olmasından çok bu karşı gelme hakkı tanımayan yaşamak zorunluluğuna, bu kurumsallaşmış "insan hakkına" karşı hiçbir şekilde karşı çıkılamayacak bir başka hakkı, ölüm hakkını kullanmak istemesidir. Dolayısıyla işlediği suç ve her türlü ceza düşüncesinin ötesine geçmekte ve kendi özel durumunu İyilik güçleriyle yapılan metafizik bir düelloya dönüştürmektedir. Onun ölmesini (kendine rağmen) engellemek isteyen bu güçlerin ölme hakkını kullanmak istemesi nedeniyle sonunda kendisinden tiksindikleri görülmektedir. Biraz daha zorlansalar yaşama hakkını kullanmak isteyen bu insanı ölüme bile mahkûm edebilirler!

Bu olay tüm ahlaki değerler sistemindeki çelişkiyi gösteren nefis bir örnektir. İyice düşünüldüğünde yasal yaptırım gücü açısından birini ölüme mahkûm etmek ya da "ilke olarak" yaşamaya mahkûm etmek arasında bir fark yoktur. Her iki durumda da bu yaptırım gücüne boyun eğmemek gerekmektedir, özellikle de sizin iyiliğinizi isteyene.

Gilmore kesinlikle ölümü "hak etmiş" olduğu ya da cezasını yaşayarak çekmesi gerektiği gibi bir düşünceye sahip değildir. Ölüme mahkûm edilmiş biri olarak kendisi gibi yetkililerin de verilen kararın sorumluluğunu yüklenerek görevlerini yerine getirmelerini istemektedir. Bu şekilde davranarak verilen her kararın iki ucu boklu bir değneğe benzediğini ve kararı verenlerin verdikleri karardan dönmemelerinin istenebileceğini göstermektedir. Ölüme mahkûm edilen biri bu kararı verenlere beni öldürmeniz gerekir diyerek meydan okumaktadır. Bu meydan okumanın amacı kendi iradesine rağmen mahkûmun hayatını bağışlama hakkını elinde tutan kibirli bir toplumu rezil edebilmektir. İntihar etmek gibi bir niyetleri olmamasına karşın yaşamlarını ortaya koyarak meydan okuyan teröristler de böyle bir stratejiye başvurmaktadır. Gilmore bu şekilde davranarak hiç kuşkusuz yaşamını yitirmiş ancak düellonun galibi olarak küçümsediği pişmanlık ve özür dileme gibi yöntemlere başvurmadan bir zafer kazanmıştır.

Bu olay biraz "l'Êtudiant de Prague" [Pragh Öğrenci] öyküsünde yansıması çalınan kahramanın aynaya ateş ederek kendisini vurmasına ancak son nefesini verirken yansımasının kırık ayna parçaları üzerinde yeniden yansımasına benzemektedir.

Bu olay yine komaya girmiş bir hastanın sonsuza dek yaşamaya mahkûm edilmesine, yani bağlı olduğu aletlerin şalterlerinin indirilmemesine benzemektedir. Gilmore bu şalterlerin indirilmesini isteyen hastaya benzemektedir.

Bu olayların hepsi karşılıksız verme (bağış, armağan) uygulaması çerçevesinde irdelenebilir. Verilen reddediliyor, çünkü size bir karşılık verme hakkı tanınmıyor, ki bu da simgesel anlamda karşılık vermek isteyenin küçük düşürülmesi ve bu hakkın elinden alınması demektir. Bu durumla her ne pahasına olursa olsun insanın yaşaması gerektiğini savunanların sergiledikleri hiddette karşılaşılmaktadır. Tıpkı evet yandaşlarının hayır yandaşlarına karşı sergiledikleri hiddet gibi. Bu birilerinin iyiliğini isteyenlerin reddedildikleri zaman gösterdikleri beklenmedik, inanılmaz bir hiddete benzemektedir. Bu Tanrı'ya inandıklarını söyleyenlerin (Kutsal Avrupa yandaşlarının) sergiledikleri hiddete benzemektedir, çünkü bu insanlar da evrensel bir hakkın arkasına sığınarak artık açıkça dini bir inanca sahip olmadıklarını söyleyenleri yok etmek istemektedirler. Muzaffer iyilikle egemen akıl tarafından düş kırıklığına uğratılanların bir şeylerden yoksun bırakılanlar, ellerinde ne var ne yoksa alınanlar, sömürülenler ve maddi yaşama olanaklarından yoksun bırakılanlardan çok daha büyük bir kin sergiledikleri görülmektedir. Birinciler özgürleştirici, tartışmaya yönelik ve hak iddia etme amaçlı bir şiddete başvurarak çözüm üretmeye çalışırlarken; kendilerine bir şeyler verilen, kendilerine zorla bir şeyler verilmeye çalışılan, yaşamalarına izin verilen diğerlerinin bambaşka bir şiddete başvurdukları

görülmektedir. Bunlar intikamlarını simgesel yönteme başvurarak almaktadır.

Daha iyisini yapamayan simgesel düzen toplumsal düzene, küresel düzene, sözleşmesel düzene ve aklın nimetlerine tamamıyla boyun eğip, uyum sağlamıştır.

İşte bu yüzden yaşamına son verilmesini, şalterlerin indirilmesini isteyen, yasanın sunduğu kendisini rezil edecek tüm hafifletici nedenleri reddeden Gilmore, günümüzde evrensel bir durum ve evrensel bir meydan okumanın yansımasına; başka bir deyişle tüm ağ sistemlerinin egemenliğine, Akıl, Teknik ve Bilimin tüm nimetlerinden yararlanma çağrısına meydan okuma örneğine benzemektedir.

Bu koşullandırma sürecine tamamen teslim olacak mıyız yoksa olmayacak mıyız?

Bugün artık hepimiz sahip olduğumuz o bir miktar simgesel özgünlük, simgesel bölge ya da uzamı bizden her türlü irade ve zekâ biçiminden (bu olay Dostoyevski'nin romanında Büyük Engizisyon hakimi aracılığıyla önerdiği keyif sürmek ve kölelik sözleşmesine benzemektedir) vazgeçilmesini isteyen küresel bir tezgâh, küresel bir iyilik girişiminden kurtarmaya çalışmaktan başka bir şey yapamayız.

Bu durumda "oyun dışı" bırakılanlar bu sürece nasıl karşı koyacaklar? Bize kalırsa bu işi her bireyde bulunan, her türlü akılcı düzenek ve araçtan gelen talimatlara karşı çıkan "kalbimiz" yapacak.

Gilmore'un sergilediği o inanılmaz savunmada bütün bunlarla karşılaşılmaktadır.

*

* *

Hiç durmadan kendini aşmaya yönelik sınırsız bir gelişme anlayışı üstüne oturan bir bakış açısı yalnızca her şeyi işlevli kılmakla yetinmeyip, aynı zamanda her şeyi anlamlı kılmak istemektedir.

Her şeye bir anlam (ve bir gerçeklik) kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kimi durumlarda bir şeyler bilmemizin asla mümkün olamayacağını bilebiliyoruz. Ancak çok büyük bir çoğunluğumuzun neyin ortadan kaybolarak onu bir daha görmemizin mümkün olamayacağından bile haberi yok.

Oysa bilimin sistemli bir şekilde bu gizli alanı, bu sırlar evrenini dümdüz etmeye ve sırrı çözülebilecek olan ile sırrı çözülemeyecek olan arasındaki sınırı silip, yok etmeye çalıştığını görüyoruz.

Sırrı çözülen her şeyin ifşa edilmesi, çözümlenebilecek bir düzeye indirgenmesi gerekmektedir. Bu doğal dünyaya zorla girme girişimini engelleyen Tanrı'nın ölümünden bu yana anlam alanının (bilgi, çözümleme, nesnellik, gerçeklik) giderek genişletilmeye çalışıldığına tanık olunmaktadır.

Oysa bu anlam birikimi, bu aşırı anlam üretimi ve yaygınlığının (bu biraz sera etkisi yapan gaz birikimini andırmaktadır) insanlık (ve gezegen) için sanal bir tehdit oluşturduğu izlenimine kapılmamız için gerekli tüm koşullar mevcuttur. Çünkü bu tehdit bizi bir tür ozon tabakası gibi başımıza gelebilecek –sahip olduğumuz simgesel uzamın ölümcül ışık huzmelerine maruz kalması ya da yok olup gitmesi gibi– daha büyük kötülüklerden koruyan şu sırrı çözülemeyecek alanı yavaş yavaş yok etmektedir.

Bu durumda yapılması gereken şey bugüne kadar yapılanın tam tersini yaparak sırrı çözülemeyecek alanın sınırlarını olabildiğince genişletmek değil midir? Sera etkisinin hafifletilmeye çalışılması gibi anlam üretiminin de kısıtlanarak bu sır evreninin ve bir koruyucu ekran görevi yaparak bizi bu zincirlerinden boşanmış haber, karşılıklı etkileşim ve küresel bilgi alış verişinden koruyan elle tutulamayan engelin güçlendirilmesi gerekir.

Düşünce bu ters yönde ilerlemeye çalışan sürece hizmet etmektedir. Burada düşünceden kasıt, nedenleri anlamaya ve açıklamaya çalışan, dünya/nesne bölümlemesi üstüne oturan, eleştirel ve aydınlatıcı düşünce ürünü analitik bir yaklaşım değil sır üretmeye çalışan düşüncedir.

*
* *

Hâlâ açıklanmayı bekleyen bir konu varsa o da kararlılık ve kararlılığa karşı çıkmak gibi bir şeyin nasıl olup da aynı anda ortaya çıkabildiğidir. Toplumsal varlık toplumsala *karşı* çıkma konusunda da kararlıdır. Bir toplum kendi oluşturduğu değerler sistemine *karşı* çıkma gibi bir karar alabilir. Bu durumda ortaya çıkan beklenmedik bireysel ya da kolektif tepkiler bu asla ortadan kaybolmayan temel karşıt anlamlılığın ürünü olacaklardır, çünkü bu "ikili" süreci kendi bünyesine katmaya çalışacak her girişim tam tersine onu yeniden canlandırmaktan başka bir şey yapmayacaktır. Bu ikili süreci yasallaştıran ve nesnel bir disipline (daha sonraysa bu süreci bir ideal ve ideolojiye dönüştüren sosyalizm) dönüştüren toplumsal ve toplumbilime gelince

artık ortadan kaybolmuşlardır, zira bu sürecin tek bir boyutuyla ilgilendikleri için mahvolmuşlardır. Antropolojik açıdan bu bir ters yorumdur.

Ortadan kaybolmak üzere olan bu türü (toplumsalı) kurtarmak amacıyla harcanan son bir çabayla nesnel toplumsal mekanizmalar yüceltilmeye çalışılırken bundan böyle bir işe yaramayacak, akışkan bir yapıya sahip, titreşimlere dönüşen ve "toplumsal ilişki" (bu gereksiz bir tekrardır zira toplumsal diye bir şey varsa bu zorunlu olarak tüm diğerleri kadar tehlikeli bir ilişki anlamına gelecektir) olarak adlandırılan şeyi peşi sıra sürükleyip yaygınlaştıran "toplumsallık" denilen sanal bir kategori icat edilmiştir.

Öyleyse iyilik asla cezasız kalmamaktadır.

Köklerinden sökülüp atılsa, olumsuzluğun ve karşı-bağışın yok edilmesiyle geçirilen şok dalgası küresel güç boyutlarına ulaşsa bile her zaman bir karşılık verme olasılığına sahibiz. Olumsuz düşünceden yola çıkan küresel güç giriştiği muazzam etnik arıtmanın bedelini ödemekle meşguldür; başka bir deyişle olumsuz düşünceye bir son veren küresel gücü bundan böyle "diyalektik anlamda" yadsıyabilmek de olanaksızdır. Küresel güç yalnızca çok daha şiddetli bir yadsıma, radikal bir inkâr ve reddetme yöntemine başvurularak tehdit edilebilir. Bu tehdidin özellikle ironik bir biçime sahip olması gerekmektedir, çünkü bir kendi kendini yutup, yok etme sürecine benzemek zorundadır.

Antropolojinin derinliklerinden yükselen bir tür dipten gelen dalga, bir şok dalgasının bizim buram

buram bayağılık kokan ekonomik, toplumsal ya da politik bunalımlarımızın çok ötesine geçtiği görülmektedir. Bu dalga bizim şu anda içinde bulunduğumuz güncel durumu çok gülünç, çok karışık ve anlaşılmaz hale getirmekte, gerçek ya da sanal çözümlerden çok uzaklaştırmaktadır. Bu konuda üretilen tüm çözümlemeler belli bir yapaylık düzeyini aşamamakta yani çoğu zaman çözüm olarak onun yok olmasını sağlayacak nedenlerden birini yeniden sunmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

*
* *

Bugün gelişememek, kalkınamamak -ya da gelişme ve kalkınma sinyalleri vermemek ki, bu da aynı anlama gelmektedir- utanılması gereken bir durum, kesinlikle uğranılmış bir talihsizlik gibi görülmektedir.

"Nesnel" bir açıklaması yapılamayan şeyler bu boyutlara ulaşmakta, böylesine yaygınlaşmakta ve küreselleşmektedir.

Günümüzde gelişme düşüncesi zihinlere evrensel düzeyde yerleşmiş durumdadır.

Oysa bu gelişme sürecinin içinden, bu herkesin benimsediği amacın tersi sayılabilecek, için için gelişen, kendini yavaş yavaş ve varla yok arası denilebilecek bir şekilde belli eden, tuhaf ve çelişkilerle dolu olduğu söylenebilecek bir tepkinin doğduğu görülmektedir. Bu sahip olunan olanakların son raddeye kadar zorlanması bir tür kuşku ve pişmanlık duygusu hatta kaygıya yol açmaktadır. Bizim gerçekleştirdiğimiz muazzam teknolojik gelişmenin ötesine geçildiğinde insanın giderek insanlığını yitirmeye başladığı ya da nasıl bir varlık olduğunu bilemez hale geldiği anlaşılamıyor mu? Bu beklenmedik değişim gelişme sürecinde görülen beklenmedik bir değişmeye yönelik eleştiriden çok farklı bir şey olup, bizzat gelişmenin kendisini inkâr etmek anlamına gelmektedir. Bunun daha çok bizim toplumumuzun üstüne oturduğu tüm değerler sistemine yönelik bilinçsiz ve gizli bir inkâr etme biçimi olduğu söylenebilir.

Bir kez daha yinelemek gerekirse burada söz konusu olan şey bilinçli bir politik, toplumsal ya da ekonomik eleştiri yapmaktan çok farklı bir görüş sunma, oyunu oynamayı reddetmedir. Bu bir ihanettir.

Zaten Zidane da son dünya kupasında (2006) attığı kafayla -bir şimşek hızıyla gerçekleştirilen ve sahadan atılmayla sonuçlanan, sabotaj, "terörizm" olarak nitelendirilen bir eylem- tam bu aşamada devreye girmektedir. Bu evrensel boyutlarda kabul görmüş ritüeli, spor dünyası ve gezegenimizin gerdek gecesi olarak nitelendirilebilecek bu töreni mahveden; böylesine klişeleşmiş bir olayda küreselleşmenin aynası ve yıldızı olmayı reddeden, Zidane, içinde yaşadığımız acınası gerçekliğe iyilik yaparak biçim değiştirtebilen evrensel sözleşmeyi inkâr ettiği gibi kimliği meçhul milyarlarca izleyicinin de hiçbir şeyle özdeşleşmemesine (savaş denilen kutsal illüzyon olayında da benzer bir yüceltme işlemiyle karşılaşılmaktadır) yol açmıştır. Zaten Zidane'ın bu davranışı bir yandan sahadan kaçma olarak yorumlanıp, eleştirilirken, diğer yandan bir kült eyleme dönüştürülmüştür; başka bir deyişle formunun

zirvesinde olan bir futbolcu bir anda formsuzluğun zirvesine geçiş yaparak göz kamaştırıcı bir şekilde iyiliği başarısızlığa uğratmıştır. Dünya kupasının en heyecanlı anlarından birinde aniden küreselleşmenin herhangi bir gerçekliğe sahip olamayacağını göstermiştir. Bu işi kesinlikle devrimci olarak nitelendirilemeyecek basit bir hareketle gerçekleştirmiştir. Sahip olduğu tüm öznel niteliklere karşın futbolcu bu basit eylemi sanki kendine rağmen, kendi dışındaki bir gerçekliğin gücüne boyun eğerek gerçekleştirmiş gibidir. Bir anlamda tüm sistem sanki bir anlığına alt üst olmuş ve komik bir görünüme bürünmüştür. Bu hiç kuşkusuz çok uzun bir süreden bu yana tanık olabildiğimiz en görkemli (ve en zarif) "skandaldır". Rakibe "kafa atma" eylemi her takıma dünya kupasını kaybettirebilirdi, ama bu küreselleşmenin zafer kazanmasından çok daha iyi bir sonuç değil midir?

Bu küreselleşmeyi (egemenlik biçimini) hiç duraksamadan yadsıyan gerçek bir olayın tüm özelliklerini taşıyan tuhaf olaylardan biridir. (Bu terörist eylemin bir eşdeğerlisini şiir alanında gerçekleştiren) Rimbaud'nun deyimiyle bu gücün kendini tüm haşmetiyle göstermeye çalışması "boynunun daha kolay kopartılmasını sağlar". Böyle bir olay esnasında tüm göstergeler bir anda tersine dönmektedir (bu konuda bakınız Altın Köşk, Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı, Bartleby, Gilmore vs). Bu önceden planlanmış bir hesap kitap işi olmadığı gibi, *Match Point*[7] filmindeki ağın üstünde hangi

[7] 2005 yılında gösterime giren Woody Allen filmi —*Fr. ed. notu.*

tarafa düşeceği bilinemeyen tenis topu gibi nesnel bir rastlantının da ürünü değildir; başka bir deyişle top bu tarafa düşerse siz kazanırsınız, öteki tarafa düşerse her şeyinizi yitirirsiniz.

Aynı şekilde Zidane'ın da rakibine hem kafa atabileceği hem de atmayabileceği ve her iki durumda haklı nedenleri olabileceği söylenebilir. "Rastlantıya" benzediğinde bile her olayın geçerli bir nedeni olması gerektiği ilkesiyle uyumlu olduğu görülmektedir... Ancak burada söz konusu olan şey Zidane'ın keyfi bir şekilde davranıp davranmamış olması yani bu eylemi gerçekleştirme ya da gerçekleştirmeme olanağına sahip olması değildir, zira bu gerçekleşmeye mahkûm bir eylemdi. Günün birinde Zidane'la ya da Zidane'sız bir şekilde küreselleşme (küresel güç) elde ettiği başarıyla yüzleşmek zorunda kalacaktı ama ne var ki bu olay şimdi olup bitti ve dolayısıyla Geçerli bir açıklaması olmadan otomatik bir şekilde gerçekleşen bir kriz anına tanık olundu.

Bu olayı şu şekilde açıklayabilmek de mümkün: Bugüne kadar (bu *Mundial* kadar giderek güçlenen jeopolitik bir stratejiyi de kapsayabilir) her şey aynı yönde olumlu bir gelişme göstermiş, tüm taşlar değiştirilemeyecek bir şekilde yerli yerine oturmuş gibi göründüğü bir anda birdenbire minicik bir ayrıntı yüzünden (aniden nedenlerin açıklanmasıyla ilgili bir skandal yaşandı) bir şeyler oyunu oynamaktan vazgeçmekte artık geçerli neden ilkesine boyun eğmemektedir.

Binlercesi arasından bizim seçmiş olduğumuz bu olayın Musil'in "geçersiz neden ilkesi" olarak adlandıracağı şeye uygun olduğu (11 Eylül olayı da uygundur) görülmektedir. Musil: "Herkes geçerli ne-

den ilkesi konusunda hemfikir. Ne yazık ki insanlar bu ilkeye çok istisnai denilebilecek bir oranda uyuyorlar. Tarihsel ve kamusal yaşamımızda olduğu gibi gerçek yaşantımızda, yani kişisel yaşamımızda da başımıza her zaman gelmesi için geçerli bir nedeni olmayan olayların geldiği görülmektedir."

Bu çerçeveden bakıldığında dünya kupası oynandığı sırada gerçekleşen bu yersiz, tekil ve süreklilik taşımayan olayın –dünya kupası gibi *consensus*'un zafer kazandığı sıra dışı bir bağlamda sıra dışı bir şekilde gerçekleşen son derece sıradan bir olay– bütün dünyanın özdeşleşmesine karşı yürütülen mücadele açısından sanki başka bir dünyadan gönderilen güce boyun eğen müthiş önemli bir eylem olduğu görülmektedir (laf aramızda 11 Eylül olayında olduğu gibi dünya kupası oynandığı sırada da herkesin bu tür bir olay olması beklentisi içinde olduğu ancak bu boyuta ulaşabilen olaylarla çok nadiren karşılaşıldığı söylenebilir).

Bu olayla geçerli neden ilkesi kapsamında çok nadiren karşılaşıldığı, ancak geçersiz neden ilkesi kapsamında karşı konulamaz bir mantığa boyun eğdiği ve bir zorunluluğa benzediği söylenebilir. Geçersiz neden ilkesine uygun bir şekilde gerçekleşen olayların öznel bir şekilde güdümlenmeye ya da oyuncuya ihtiyaçları yoktur; başka bir deyişle bu olaylar bir gücün (bu herhangi bir güç olabilir) açıklamasını yapmaktan aciz kalacağı sahip olduğu duygusal evrenin derinliklerinde bir yerlerde bir yok etme, bir kendi kendini yok etme potansiyeline sahip olduğunu ve zorlandığı takdirde tüm olanaklarını kullanarak kendi kendini yok edebileceğini

göstermektedir.

İşte bu yüzden Zidane olayı hayati bir öneme sahip olup, neden herhangi bir "nesnel" ve geçerli nedene gerek olmadığı sorusuna gelince, bunun yanıtı, bu olaydaki güce ait gizli göstergenin doğal olarak kendine karşıt bir göstergeye dönüşüp, tüm sorumluluğu üstüne alarak kendi kendine yeten, ne zaman ortaya çıkıp, kendini ne zaman yok etmesi gerektiğini bilen bir göstergedir şeklinde olabilir.

Bu tür bir olayı tarihsel olaydan ayıran özellikler şunlardır: Bu tür bir olay bir devrim, bir güç ilişkisi ya da o olumsuz sürecin ürünü değildir. Zidane aniden, hiç düşünmeden gerçekleştirdiği bu hareketle futbol tarafından canlandırılan küresel güce kafa tutup, onu başarısızlığa uğrattıysa bunun nedeni sahip olduğu devrimci bir duygu ya da herhangi bir şeye karşı çıkmış olma arzusu değildir. Çok uzun bir süre önce bu eleştirel ve devrimci düşünceyle bu kendi kendini aşmaya programlanmış diyalektik yöntem tözlerini yitirmişlerdir.

Bunların geçerli olduğu evrende artık bir değişiklik yapabilmek mümkün değilken, kendi kendisiyle mücadele eden güç tarafında her şey mümkündür. Bu güç en az her şeyi yutabilme stratejisi kadar şeytani bir ironi aracılığıyla kendini yok edecek koşulları oluşturabilmektedir.

Çünkü tüm çözüm olasılıklarını ele geçirip, rehin alarak kendi kendini bir çözüm olarak sunduğundan, artık rakipsiz bir konumda bulunan ya da ortaya çıktığı andan itibaren bünyesinde taşıdığı şu boşluk/hiçlik ve ölümden başka bir rakibi olmayan ancak umarsızca insanları dünyanın tamamıyla

anlamlı bir yer olduğuna ikna etmeye çalışan gücü çökertmek, yok etmekten başka bir alternatif kalmamıştır.

Warhol'un bomboş, hiçbir şey ifade etmeyen imgeler üretmeye çalışması gibi bizim de gücün merkezindeki öldürücü gücü uyandırmamız gerekmektedir. Artık yeni karşı çıkma biçimi bu olup yalnızca cepheden saldırı ya da insan hakları konusundaki olaylardan çok daha zekice olaylar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Örneğin, parodi niteliğine sahip olaylar, her türlü simgesel caydırma ve *cesaret kırma* biçimi, yani değişik terör eylemlerine başvurmak gerekmektedir ki, bu anlamda Zidane'ın attığı kafa terörist bir eylem olarak nitelendirilebilir.

*
* *

Şu anda içinde yaşamakta olduğumuz güncel dünya da dahil olmak üzere geçerli olan temel kural antropolojinin en karanlık bölgelerinden çıkıp gelen bağış ve karşı bağıştır.

Eğer doğal dünya bize bağışlanmış olan bir şeyse, bu durumda ona bir karşılık verilmesi gerekmektedir. Karşılık verilemiyorsa bu durumda doğal dünyanın yok edilmesi gerekir. İnsanlık da doğal dünyaya karşı bu şekilde davranmakta ve modernleşmenin başlangıcından bu yana onu garip bir şekilde yok etmeye, soyut bir varlığa dönüştürmeye ve kendisinden tamamıyla kurtulmamızı sağlayacak egemen bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. Sanırım doğal dünyanın yerine kendi ellerimizle oluşturduğumuz dünya boyutlarına ulaşan bir güç

koyarak, aynı boyutlara ulaşan teknolojik bir dolap çevirerek, yani denetim altına alınabilen bir evren oluşturarak başlangıçtan bu yana bize bir karşılık beklenmeden verilen ve kıymetini bilmeyerek yitirdiğimiz her şeyin zihnimizde yol açtığı kaygıdan kurtulmaya çalışıyoruz.

Doğal dünyayı yeryüzünden silip atmanın zekice bir şey olduğunu sanmıştık. Oysa böyle bir şey yapmak kesinlikle sorunla ilgili simgesel koşulların düzeltilmesini sağlamamaktadır, zira dünya simgesel değil teknolojik bir işlemle dönüştürülmektedir. Öte yandan bu bir yanıt olarak kabul edilemez. Çünkü biz yalnızca bir karşılık veremediğimiz doğal dünyayı yok etmekle yetiniyoruz.

Oysa böylesine devasa boyutlara ulaşan teknolojik bir çözüm sonunda insanı dışlayarak (bu normal bir sonuçtur, çünkü insan da doğal bir varlıktır) dünyayı kesinlikle elimizden kaçırmış olmak gibi kendisinden kurtulmanın mümkün olmadığı yeni bir kaygı türünün oluşmasına neden olmuştur.

Geriye insanlığın nasıl olup da böyle bir performans/güç oyununa kanıp, battığını anlamak kalıyor. İnsanı böyle bir sonuca iten hiçbir neden yok; tabii *ona bundan başka verebileceğimiz gerçek bir karşılık olamaz* gibi istisnai bir yanıt dışında.

Doğal dünyanın yerine teknolojik bir dünyayı koyma çılgınlığı bizim doğal dünyaya vermiş olduğumuz bir karşılık ve meydan okuma biçimi olarak nitelendirilebilir. Bu varsayım doğrultusunda devasa boyutlara ulaşan teknolojik evrenimiz simgesel açıdan çok büyük bir değere sahip olmakta, yani ilk başlangıçta insanın yer almadığı bir dünyanın

insana danışılmadan bağışlanmasına (başlangıçta işlenen suça) bir karşılık niteliği taşımaktadır. Bu koşullarda, bu yeni varsayıma göre sistemde görülen bu gelişmenin olumsuz ve eleştirel düşünce tarafından topa tutulmasının bir anlamı kalmamaktadır.

Bu konuda da artık yapılabilecek bir şey yoktur. DeLillo'nun dediği gibi:

«... 0/1 konumuna indirgenmiş günümüz dünyası gezegenimiz üstünde yaşayan milyonlarca insanın en önemsiz hareketlerini bile tanımlayan sayısal bir dayatmadır... bu biyosfere özgü bir atılım olarak nitelendirilebilir...»

Bundan böyle düşlenebilecek eleştirel ya da simgesel bir alternatif yoktur. Yapılması gereken şey dünyayı yok etmeye devam etmektir, çünkü biz akla gelebilecek en kötü şekilde düşleyip, gerçekleştirdiğimiz gerçek anlamda insanlık dışı bir bilim kurgu evreniyle temel simgesel kuralı yıkıp, meydan okuyabiliyor ve kendi gururumuzu bu şekilde okşayabiliyoruz.

Bu küresel boyutlarda çevrilen dolabın çözümlemesini tüm simülasyon alanına yayabiliriz. Modeller ve imgelerin gerçekliğin yerini almalarının hakiki ve sahte olan arasındaki sınırları ortadan kaldırmaya yönelik bir strateji olduğu ve onun da hakiki, gerçek dünyaya saldırgan bir karşılık verme biçimi olduğu düşlenebilir. Bütün bunlar hakikat ve gerçeklikle bizden önce ortaya çıkarak bu ayrıcalığını bize dayattığını sanan şu şımarık "doğal" dünyadan kurtulmaya yönelik girişimlerdir.

Aslında bütün bu anlatılanları her ne pahasına olursa olsun *özgün olması gereken biziz* (yoksa doğal dünya değil) şeklinde özetleyebilmek mümkün. Hakikati yok etmek pahasına olsa bile biz bu özgünlüğe sahip olmak istiyoruz. Böylelikle günümüzde önü alınamaz bir çılgınlığa dönüşen gerçekliği yıkma girişimini sonuçlandırmış oluyoruz.

Maalesef günümüzde bu girişim öylesine başarılı oldu, gelişme öyle sonuçlara yol açtı ki artık her şeye sanal düzeyde sahip olabiliyor, her şeyi elimizin altında bulabiliyor ve dolayısıyla yeniden o ilk başlangıçtaki açmaz içine düşüyoruz; başka bir deyişle kendisini tüm çıplaklığıyla sergileyen, dayanılması güç bir gerçeklik sanki gökten kucağımıza düşmüşe benziyor! Böyle bir gerçekliğe nasıl bir karşılık verilmesi gerektiğini hâlâ bilemiyoruz. Böyle bir karşılığın kimin gözleri önünde verilmesi gerektiğini de bilmiyoruz. Bu teknolojik dünyaya karşı artık herhangi bir şeyle direnebilmek mümkün olmadığı gibi bu gidişatın ulaşabileceği nihai sonuçları kestirebilmek de mümkün değildir. Geçmişe hâlâ özlem duyabilenler bu dünyanın "küreselleşme" girişimine karşı neden hiç direnmediği ve insanın insanı ortadan kaldırmaya yönelik bu girişimine karşı neden hiç mücadele etmediği sorusuna bir yanıt bulmaya çalışıyor.

Bir de tarih boyunca sapkın düşünceler tarafından beslenen bir özlemden söz etmemiz gerekiyor. Bu, gerçek dünyaya koşut bir şekilde varlığını sürdüren ve gelecek bin yıl boyunca mutlu olmamızı sağlayacak yazgısal, kendinden kaçılması olanaksız bir olayın gerçekleşmesi düşüdür. Başımıza gelecek

tek bir olayla kesinlikle içine batmış olduğumuz bu durumdan kurtulabileceğimiz beklentisi giderek büyümektedir. Bu kolektif bir düş ve beklenti olarak kalmayı sürdürebilmektedir. Her birimiz eser miktarda Kıyamet olarak nitelendirilebiliriz.

Karnaval ve Yamyam

"Eğer doğal dünya bize bağışlanmış olan bir şeyse, bu durumda ona bir karşılık verilmesi gerekmektedir. Karşılık verilemiyorsa bu durumda doğal dünyanın yok edilmesi gerekir. İnsanlık da doğal dünyaya karşı bu şekilde davranmakta ve modernleşmenin başlangıcından bu yana onu garip bir şekilde yok etmeye, soyut bir varlığa dönüştürmeye ve kendisinden tamamıyla kurtulmamızı sağlayacak egemen bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. Sanırım doğal dünyanın yerine kendi ellerimizle oluşturduğumuz dünya boyutlarına ulaşan bir güç koyarak, aynı boyutlara ulaşan teknolojik bir dolap çevirerek, yani denetim altına alınabilen bir evren oluşturarak başlangıçtan bu yana bize bir karşılık beklenmeden verilen ve kıymetini bilmeyerek yitirdiğimiz her şeyin zihnimizde yol açtığı kaygıdan kurtulmaya çalışıyoruz.... Bundan böyle düşlenebilecek eleştirel ya da simgesel bir alternatif yoktur. Yapılması gereken şey dünyayı yok etmeye devam etmektir, çünkü biz akla gelebilecek en kötü şekilde düşleyip, gerçekleştirdiğimiz gerçek anlamda insanlık dışı bir bilim kurgu evreniyle temel simgesel kuralı yıkıp, meydan okuyabiliyor ve kendi gururumuzu bu şekilde okşayabiliyoruz."

Jean Baudrillard (1929-2007) postyapısalcı felsefe ve postmodernizm üzerine çalışmalarıyla ünlenmiş bir düşünürdür. Sorbonne Üniversitesi'nde Almanca okudu. Mezun olduktan sonra bir süre eğitim kurumlarında Almanca öğretti. 1950-1960'lar arasındaki dönemde, Cezayir sorunu yaşamını ve düşüncesini fazlasıyla etkiledi. Almanca öğrettiği bu dönemde sosyoloji dalındaki doktora tezine de devam etti. 1966'da doktora tezini bitirdi. Eyül 1966'da Université de Paris-X Nanterre'de asistan oldu. 1968'deki öğrenci eylemlerinin etkisinde kaldı, Yapısal Marksizm ve medya teorileriyle ilgilendi. 1972'de aynı üniversitede profesör olarak sosyoloji dersleri vermeye başladı. 1987'den 1990'a kadar Université de Paris-IX Dauphine'de görev aldı. Çok sayıda önemli esere imza atmıştır.

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ